UNIVERZITA KARLOVA PRAHA

Fakulta humanitních studií

Studium humanitní vzdělanosti

Bakalářská práce

POSTMARITÁLNÍ REZIDENČNÍ VZORCE NA JOSEFODOLSKU

Klára Pirochová

Praha 2009

UNIVERZITA KARLOVA PRAHA

Fakulta humanitních studií

Studium humanitní vzdělanosti

Bakalářská práce

POSTMARITÁLNÍ REZIDENČNÍ VZORCE NA JOSEFODOLSKU

Klára Pirochová

Vedoucí práce:

Mgr. Martin Heřmanský

Společenskovědní modul, Fakulta humanitních studií,

Univerzita Karlova v Praze

Konzultant:

PhDr. Jaroslav Skupnik, PhD.

Ústav etnologie, Filozofická fakulta, Univerzita Karlova v Praze

Praha 2009

PODĚKOVÁNÍ

V první řadě bych chtěla poděkovat svému vedoucímu práce Mgr. Martinu Heřmanskému za jeho připomínky a trpělivost, a také PhDr. Jaroslavovi Skupnikovi, PhD. za mnoho cenných rad, které mi byly při psaní bakalářské práce velkou inspirací. Také bych chtěla poděkovat svým rodičům za pomoc při uskutečnění a realizaci terénního výzkumu. Za podporu během studia dále děkuji své rodině a všem svým přátelům. Nakonec bych ráda poděkovala svým informátorům za jejich vstřícnost a ochotu spolupracovat na mém výzkumu.

Prohlašuji, že jsem práci vypracoval/a samostatně s použitím uvedené literatury a souhlasím s jejím eventuálním zveřejněním v tištěné nebo elektronické podobě.

V Praze dne 26.6.2009 .....

podpis

Obsah:

1. **Úvod** 3
2. **Teoretický rámec** 5
   - 2.1. Pohled sociokulturní antropologie 5
   - 2.2. Manželství 7
   - 2.3. Nesezdaná soužití 8
     - 2.3.1. Situace v České republice 9
   - 2.4. Rodina 11
   - 2.5. Postmaritální rezidence 14

3. **Terénní výzkum** 16
   - 3.1. Lokalita výzkumu 16
     - 3.1.1. Základní informace o lokalitě 16
     - 3.1.2. Historie lokality 17
   - 3.2. Metodologie 21
     - 3.2.1. Výzkumný vzorek 23
     - 3.2.2. Analýza 25
     - 3.2.3. Reflexe 26
     - 3.2.4. Etika výzkumu 28

4. **Postmaritální rezidence v Josefově Dole** 29
   - 4.1. Postmaritální rezidenční vzorce vzhledem k domácnosti 29
   - 4.2. Postmaritální vzorce vzhledem k širší sídelní jednotce 39
   - 4.3. Další zjištění 40

5. **Závěr** 42
6. **Seznam použité literatury a pramenů** 44
7. **Resumé** 50
8. **Přílohy** 52
8.1. Scénář otázek k polo-strukturovaným rozhovorům 52
8.2. Seznam informátorů 52
8.3. Obrazové přílohy 58
8.3.1. Mapa 58
8.3.2. Fotografie obce 59

1. Úvod

Rodina je kulturním útvarem, v němž se spojuje vliv lidské přirozenosti s vlivem kulturním. S určitou formou rodiny se setkáváme ve všech společnostech a právě proto ji vědci rádi zkoumají, jelikož mohou porovnávat buď jednotlivé kultury navzájem či jednu v proměnách času.[1]

Jan Horský, Markéta Seligová

Problematika příbuzenství a rodiny mě zajímá již od mých studijních počátků, možná proto, že jsem sama ze čtyř dětí a je zajímavé sledovat, jak rodina jedince utváří a jak sama funguje. Rodina a příbuzenství totiž představuje celý komplex specifických vztahů. Rodina má nejenom primární vliv na formování osobnostních rysů člověka a jeho schopností sociální adaptability, ale i vytváření hodnotového žebříčku, sociální cítění, emocionální inteligence, komunikační dovednosti a řada dalších důležitých faktorů pro společenský život nezbytných souvisejí nepochybně se získanými zkušenostmi a zážitky v rodině a v příbuzenských kontaktech. Jedinec má samozřejmě vždy možnost volby, jakým směrem se bude jeho život ubírat, může se například ztotožnit s úplně odlišným modelem hodnot a principů, než které zná ze své rodiny a od příbuzných nebo dokonce z kultury samotné, ve které se narodil, je však podstatné si uvědomit, že bezprostřední vliv rodiny a prostředí dané kultury je značný. (Brožová 2006: 6) To, jakým způsobem fungují vztahy mezi členy rodiny a zároveň i v širším okruhu příbuzných, se nepochybně odráží na chování a působení jedinců v rámci celé společnosti a naopak společnost svými kulturními charakteristikami a zvyky determinuje určitou podobu rodin, které v ní vznikají.

V současné době se sice často mluví o „krizi rodiny“ a je jasné, že příbuzenství již není hlavním činitelem sociálních vztahů a okruh příbuzných se zužuje, přesto se domnívám, že v České republice je pořád velmi důležité. Lidé stále vytvářejí rodiny, ať už k tomuto účelu uzavírají manželství nebo ne. Zajímalo mne, jakým způsobem se při tom usazují, jak a kde zakládají domácnosti a co jejich rozhodování ovlivňuje. Lokalitu, kde jsem provedla terénní výzkum, jsem si vybrala proto, že do Josefova Dolu od dětství jezdím na chalupu, tudíž je mi to prostředí poměrně známé a blízké. Vzhledem k tomu, že

[1] (Horský, Seligová 1996: 5,7)

se jedná o prostředí venkovské, domnívám se, že by se úzké příbuzenské vazby, které postmaritální rezidenci mohou ovlivňovat, mohly vyskytovat častěji (a také průzračněji) než v anonymizovaném prostředí městském.

Svou práci koncipuji pro lepší přehlednost do dvou částí. V první, teoretické části, vyložím postoj sociokulturní antropologie k příbuzenství, a také vysvětlím pojmy, s nimiž budu ve své práci pracovat. Ve druhé části se budu věnovat vlastnímu terénnímu výzkumu, popíši lokalitu výzkumu a metody, jež jsem použila. Výsledky svého výzkumu v další části práce analyzuji a pokusím se o jejich interpretaci, případně o zahrnutí do širšího kontextu v rámci České republiky. V závěru nebude chybět má reflexe a zhodnocení etické stránky výzkumu.

2. Teoretický rámec

„Teorie bez dat je prázdná, ale data bez teorie jsou slepá.“

C. Wright Mills [2]

2.1. Pohled sociální a kulturní antropologie

Na téma své práce budu nahlížet z hlediska *sociokulturní antropologie*[3]. „Tradičním“ objektem výzkumů sociální a kulturní antropologie byla dříve lokální kultura preliterárních společností[4], které byly považovány za vnitřně integrované a do značné míry autonomní socio-kulturní systémy. V souvislosti s jejich postupným zánikem se předmět antropologických výzkumů rozšiřoval na „jednoduché“ rolnické pospolitosti a vyspělé moderní společnosti.

Základní metodou kulturní antropologie je zúčastněné pozorování charakteristické dlouhodobým pobytem v terénu (*fieldwork*). Metoda vyžaduje antropologovu znalost domorodého jazyka, zvyků dané kultury a schopnost přizpůsobit se místnímu způsobu života a geografickým a klimatickým podmínkám. Cílem sociální a kulturní antropologie není studovat sociální a kulturní jevy jako objektivní fakta, která jsou nezávislá na aktivitách lidí. Tyto sociální a kulturní jevy jsou totiž výsledkem lidského myšlení a jednání, a musí proto být studovány z hlediska zkušenosti nositelů kultury, tj. lidí samotných a významů, které jim přikládají oni sami svým jednáním. Takovýto způsob poznání však vyžaduje radikální potlačení vlastních kulturních předpokladů a konstrukcí. (Malina 2009 : 190-191)

Problematika příbuzenství patří mezi nejstarší pole zájmu etnologie a sociokulturní antropologie. Výrazná orientace sociokulturní antropologie na studium příbuzenství souvisí s počátky této vědní disciplíny. Když se antropologie na počátku 20. století formovala jako samostatná věda, vymezila si jako svůj předmět zájmu studium

[2] Viz. Terénní výzkum a jeho interpretace. *Www.portal.cz* [online].[cit. 2009-06-06]. Dostupný z WWW: <http://www.portal.cz/scripts/detail.php?id=26153>.

[3] Používám pojem sociokulturní antropologie, který se v češtině ujal jako kompromisní forma mezi britskou variantou sociální antropologie a americkou verzí antropologie kulturní.

[4] preliterární společnost – společnost, která nezná písmo. Z antropologického hlediska se jedná o společnost, pro niž se dříve užívaly termíny primitivní společnost nebo přírodní národy; avšak vzhledem k možným pejorativním konotacím obou termínů a vzhledem k tomu, že nevystihují skutečný kulturní a sociální stav společností takto označovaných, začal se v antropologické literatuře prosazovat termín preliterární (předliterární) společnost. (Malina 2009: 3015)

nezápadních mimoevropských společností[5]. U těchto společností se předpokládalo, že zde hraje příbuzenství velmi významnou roli a tvoří samotnou páteř sociální organizace. Systém příbuzenství se projevuje jako významný sociální faktor ve všech malých, relativně uzavřených společnostech. V Evropě byly příbuzenské vztahy rozhodujícím sociálním faktorem až do 18. století, v současné době však ustupují. Moderní sociokulturní antropologie musí tedy nejen vysvětlovat funkci příbuzenství ve společnostech, kde hraje rozhodující úlohu při tvorbě sociálních vztahů, ale zároveň odpovědět na otázku, proč se vliv příbuzenství v současné euroamerické společnosti oslabuje. Studium příbuzenství se zaměřuje na označování a sociální odlišení příbuzných, na pokrevní a nepokrevní příbuzenství, na sňatky a převody statků a sociálního postavení, na vzájemné postavení jednotlivců v různých systémech příbuzenství, též na zvyky, zákazy ap., a v závěru také na usídlení a utváření lokálních společenství (matrilokalita, patrilokalita atp.). (Malina 2009: 2546 – 2547, Budilová 2009: 3)

Antropologická definice příbuzenství je založena na předpokladu, že genealogickým vztahům, vycházejícím z faktů biologické reprodukce člověka, se ve všech společnostech připisuje sociální význam. Vztahy modelované podle vztahů vznikajících v důsledku plození a rození dětí se tak stávají jedním z významných principů sociální organizace. Z univerzality sociálního významu připisovaného biologické reprodukci se odvozuje též univerzalita existence příbuzenství jakožto sociálních vztahů. (Budilová 2009: 2) V souladu s mým antropologickým pohledem chápu příbuzenství jako celek vztahů, které mezi sebou pokrevně nebo sňatkem spojují určitý počet jednotlivců. Termín příbuzenství se považuje často za synonymum „pokrevnosti“. Avšak pokrevnost odpovídá spíše biologickému vztahu mezi dvěma jedinci, zatímco příbuzenství je specifickým sociálním vztahem.(Vodáková, Vodáková, Soukup 2000: 119) Je třeba upozornit na to, že příbuzenství nemá mnoho přirozených významů, pouze kulturních. Příbuzenství je tedy kulturním konstruktem. (Murphy 1998: 102 - 103) Pro příbuzenské vztahy je ve všech společnostech velmi důležitá prostorová blízkost. „[…] příbuzní, kteří žijí společně, jsou 'bližší' příbuzní, zatímco ti, kteří žijí jinde, jsou příbuzní 'vzdálenější'. Bez ohledu na genealogii, jsou kategorie příbuzenské vzdálenosti pragmaticky ovlivňovány rezidencí […].“ (Sahlins 1976: 28; cit. in. Skupnik 1998: 228)

[5] aby se tak odlišila od sociologie zaměřené na moderní západní společnost

2.2. Manželství

Ve svém výzkumu se zaměřuji na manželské páry. V souladu s mým antropologickým pohledem chápu příbuzenství jako „[…] 1) *sociální instituci*, jejímž obsahem je 2) *kulturně akceptovatelný typ svazku* mezi 3) *dvěma či více* 4) *partnery*, jenž je 5) *výrazem jejich akceptace společenských norem a podřízení se jim*, u nějž se 6) *předpokládá dlouhodobé trvání*, jenž 7) *transformuje sociální status partnerů*, implikuje 8) *vzájemné nároky* (sexuální, ekonomické, …) *partnerů* a 9) *jejich příbuzných*, implikuje 10) *rodičovské povinnosti a práva* k dětem vzešlým z této unie a práva a povinnosti těchto dětí k rodičům, 11) definuje *sociální status dětí* vzešlých z této unie a 12) *vytváří vazby mezi příbuznými partnerů.*“ (Skupnik 2002: 35) Pro Murphyho je manželství součástí systému odměn, které dostaneme za práci, rozmnožování a výchovu dětí, což jsou všechno činnosti nezbytné pro přežití společnosti. Manželství také podporuje společenské rozdělení rolí mezi muži a ženami. Vztah mezi manželem a manželkou je ve všech společnostech chápán jako velice blízký. Běžný výklad manželství říká, že manželství vytváří prostředí pro základní dělbu práce mezi pohlavími, omezuje pohlavní styky a zajišťuje rámec pro výchovu dětí. Murphy ale poukazuje na to, že ti, jenž tvrdí, že funkcí manželství je samočinná regulace, předpokládají, že alternativou by byla krvavá bitva o ženy, která by vyústila v anarchii. Neuvědomují si, že právě omezení sexuálního přístupu k ženám, ke kterému díky manželství dochází, je činí vzácnými. Bez manželství bychom se naopak mohli stát k sexu lhostejní; přinejmenším by ženy spíše bojovaly o muže a ne naopak. Manželství je tedy stejně tak příčinou, jako řešením nedostatku sexuálních partnerů. (Murphy 1998: 75-76) Formy i obsah manželství jsou kulturně vysoce variabilní. Kulturním ideálem západní civilizace je sice párová monogamická rodina, ale ačkoliv se manželství stále uzavírá s vidinou, že je navždy, s měnící se funkcí rodiny v postmoderní společnosti[6] se běžnou praxí stává spíše *seriální monogamie*, tedy několik následných monogamických párových soužití za život. (Možný 2006: 115)

Manželství patří mezi státotvorné instituce a pro svoji mimořádnou důležitost je odjakživa předmětem zájmu jak státu, tak církve. Odpradávna to bylo právě náboženství, které upravovalo a formovalo manželství snad ve všech společnostech. V Římě to bylo

[6] Identifikátory postmoderní rodiny : 1) hodnotová diskontinuita mezi rodiči a dětmi, plynoucí z větší hodnotové závislosti dětí na masmédiích nežli na rodičích, 2) latentní nestabilita v párovém životě, jež se odráží ve vzestupu rozvodovosti a nesezdaného soužití, a 3) „systematická demolice konceptu ‚rodinného hnízda' nukleární rodiny v nové liberalizaci žen. (Možný 2006: 201)

náboženství rodinné, později chrámové. Po zániku římské říše a vzniku středověké feudální společnosti upravovalo oblast manželských vztahů pouze právo katolické církve, tedy právo kanonické. Teprve až v dobách, kdy absolutističtí panovníci si začali připadat podobně významní jako bohové, se objevuje paralelní regulace manželství prostřednictvím státního zákonodárství, které však z valné většiny úpravu převzalo z práva kanonického. (Lukáč 2009: 54-55)

Z vývoje manželství je patrné, že manželství reflektuje sociální, ekonomický a kulturně politický vývoj společnosti. Současná podoba manželství zrcadlí dobu taktéž. Různá společensko-kulturně-politická odvětví reagují na změny rychleji, jiná pomaleji. Je nesporným faktem, že manželství patří k nejrychleji transformujícím se společenským oblastem vůbec. Základní příčinou změn bylo podstatné snížení počtu sňatků. Příčiny poklesu sňatečnosti souvisejí s celkovými změnami životního stylu mladé generace po roce 1989. Postoj mladých lidí v ČR k uzavírání sňatků se přiblížil obdobnému postoji mladých lidí v západní Evropě. (Lukáč 2009: 54-55)

2.3. Nesezdaná soužití

Vzhledem k tomu, že v současné době je čím dál častějším jevem soužití nesezdaných párů, které se však vyznačují podobnými charakteristikami jako páry manželské (1. žijí spolu, 2. vychovávají společně děti, 3. společně zacházejí s financemi) a oficiálně sezdaní nejsou většinou kvůli ekonomickým důvodům[7], budu si ve své práci všímat jak párů manželských tak i nemanželských, které ovšem splňují zmiňovaná kritéria.

K rozšíření nesezdaných soužití dochází v České republice od devadesátých let 20. století. Rozmach tohoto způsobu soužití souvisí na jedné straně s poklesem sňatečnosti a zvyšováním věku při vstupu do manželství a založení rodiny, a na straně druhé s vysokou rozvodovostí v současných společnostech. Manželství již není jedinou společensky akceptovatelnou formou partnerského soužití, mizí rovněž spojitost mezi manželstvím a reprodukcí. Nesezdaná soužití jsou čím dál tím běžnější – ať již jako krátkodobé soužití partnerů, předmanželské soužití „na zkoušku“ nebo jako dlouhodobé soužití alternativní vzhledem k manželství. Někteří autoři však upozorňují na to, že nesezdané soužití má v některých aspektech blíže spíše ke svobodnému stavu než k manželství. Ze studie

[7] „Sociální politika, která daňově a jinak podporuje neprovdané matky, zvýhodňuje strategii na nesezdané soužití.“ (Možný 2006: 212).

Rindfusse a VandenHeuvela[8] vyplývá, že z hlediska ekonomického statusu i z hlediska reprodukčních plánů se mladí lidé žijící nesezdaně podobají spíše svobodným než jedincům žijícím v manželství. Jsou méně ekonomicky zajištěni a jsou tedy více odkázáni na ekonomickou podporu původní rodiny. Nesezdané páry mají ve srovnání s rodinami sezdaných párů nižší rodinný příjem, nižší vzdělání a muž má větší pravděpodobnost být nezaměstnán nebo pracovat v méně kvalifikovaných profesích. Z dalších studií vyplývá[9], že lidé žijící v nesezdaném soužití zastávají méně tradiční postoje k rodině, jsou tolerantnější k rozvodu a přikládají větší význam osobní nezávislosti. Nesezdané svazky (včetně těch s dětmi) jsou mnohem méně stabilní než ty manželské. Nesezdaná soužití se vyznačují vyšší vzdělanostní homogamií než páry manželské a častěji zde má žena vyšší vzdělání než její partner. Manželské páry jsou si oproti tomu podobnější z hlediska věku a náboženství. Nesezdaná soužití jsou spojena s větší nejistotou ohledně budoucnosti a s nižšími vzájemnými závazky. Společné investice s sebou nesou vyšší rizika. Neformální svazky navíc postrádají právní ochranu společných investic v případě rozpadu partnerského vztahu. Z výzkumů vyplývá, že partneři žijící v nesezdaném soužití méně často hospodaří s penězi společně a také vlastní méně často společně majetek než manželské páry. (Chaloupková 2006 : 971- 973)

2.3.1. Situace v České republice

„Nesezdané soužití snoubenců před svatbou bylo v České republice poměrně běžnou součástí počátku rodinné dráhy již v 80. letech 20. století, tedy v době relativně nízkého věku při prvním sňatku a vysoké sňatečnosti. Podle zjištění výzkumu snoubenců v Brně z roku 1991 žily téměř dvě pětiny snoubenců před uzavřením prvního sňatku ve společné domácnosti. V případě opakovaného manželství společně bydlely před svatbou téměř tři čtvrtiny snoubenců.“ (Chaloupková 2006: 974) Od roku 1991 do roku 2001 se zvýšil počet mladých svobodných jedinců v populaci, nakolik se ale tento nárůst projevuje ve zvyšování počtu nesezdaných soužití, je těžké říci. Ve sčítání lidu jsou totiž jako nesezdané páry zaznamenáni jen ti, kteří se označili jako druh nebo družka ve vztahu k hlavě domácnosti (uživateli bytu) a kteří mají společné trvalé bydliště. Nejsou tam tedy zaznamenány páry, které sice žijí spolu, ale jeden nebo oba z nich mají hlášený trvalý pobyt jinde. Vzhledem k tomu, že se zjišťoval pouze vztah k uživateli bytu, nemusí být

[8] Více viz. studie – Rindfuss, Vanden Heuvel, 1990: 703-726 (cit.in. Chaloupková 2006: 972)
[9] více k této problematice viz. Chaloupková 2006: 971-986

jako nesezdané páry zaznamenány ani ty páry, které žijí v domácnosti s dalšími osobami (např. rodiči). K podhodnocení údajů též přispívá i neochota některých neseznaných párů deklarovat se jako druh či družka. Přes tato možná zkreslení je však jasné, že počet nesezdaných soužití roste. Také výrazný nárůst počtu dětí narozených mimo manželství značí, že nesezdaná soužití již nejsou jen manželstvím „na zkoušku", ale přebírají některé funkce manželství. (Chaloupková 2006: 974 – 975)

Výzkumy ukazují, že v České republice je rodičovství nesezdaného páru spojeno spíše s nižším socioekonomickým statusem[10] a také menším kulturním kapitálem[11]. Nejvyšší podíl svobodných matek (často žijících v nesezdaném svazku) nacházíme v ekonomicky slabých příhraničních regionech s vysokým podílem nízce kvalifikovaných pracovních míst v ekonomice a vysokou mírou nezaměstnanosti. Určitý vliv na zvyšující se podíl nemanželských dětí se snižujícím se vzděláním bude mít i zvyšující se zájem na výhodnějších sociálních dávkách se snižující se kvalifikací. (Možný 2006: 265)

Předpokládám tedy, že ve svém výzkumném vzorku budu mít i značné množství párů nesezdaných, které však kvůli zmíněným rozdílům budu ve své bakalářské práci od párů manželských odlišovat[12].

[10] Socioekonomický status – výraz, používaný pro zařazení jedince v hierarchické struktuře nějakého sociálního útvaru z hlediska zejména ekonomických kritérií (příjmy, majetek, pozice v zaměstnání, vzdělání apod.), případně s tím spojená prestiž apod. (Sociologický slovník 1992: 450)

[11] Kulturní kapitál – zvláštní forma získaných předpokladů jedince nebo skupiny k dosažení určitého sociálního statusu, která je vázána na charakter a úroveň enkulturace. Od 70. let je k.k. jedním z klíčových pojmů analýzy úlohy systému vzdělávání a sociální reprodukce. Základní principy k.k. formuloval P.F.Bourdieu, podle kterého je k.k. nástroj přivlastňování symbolického bohatství, které je společností pokládáno za hodno toho, aby bylo vyhledáváno a vlastněno. Distribuci formálních oprávnění (profesní kvalifikace) i subjektivních dispozic (znalost správných postupů) ke vstupu do vládnoucí vrstvy zprostředkovává vzdělávací systém, jehož charakter je určován právě touto vrstvou. Úroveň dosaženého vzdělání jedince je závislá na tom, v jaké míře absorboval dominantní kulturu, neboli jakým k.k. disponuje. Vzdělávací systém ale předpokládá a vyžaduje řadu schopností, které tvoří důležité komponenty k.k. (např. schopnost verbální komunikace) a jejichž osvojování sám nezprostředkovává. Tyto schopnosti jsou získávány především v rodině. Míra k.k., jímž jedinec disponuje, je proto do značné míry závislá na tom, kolik je ho akumulováno ve výchozí rodině. K.k. je ovšem ve společnosti rozložen nerovnoměrně, podle postavení v mocenské struktuře a paralelně s kapitálem ekonomickým a sociálním. (Velký sociologický slovník 1996: 474)

[12] Na rozdíl od Budilové a Jakoubka, kteří ve svém výzkumu cikánské rodiny a příbuzenství mezi manželstvím a nesezdaným soužitím nerozlišují, přijímají totiž kulturní koncepty svých informátorů, kteří tomuto rozdílu nepřipisují žádný význam. (Budilová, Jakoubek 2007: 29) Můj terén je od toho jejich odlišný, proto k němu budu přistupovat jiným způsobem.

2.4. Rodina

Původ slova rodina v indoevropských jazycích ukazuje na její ekonomický základ. Po staletí odkazovaly vztahy v rodině téměř výlučně k vlastnictví a k autoritě, nikoliv k lásce. Staří Řekové používali pro rodinu slovo *oikos*, které však znamenalo také majetek a bydliště. Latina pak zavedla slovo *familia*, které převzaly germánské a románské jazyky jako označení pro rodinu. Římané ale tento pojem nepoužívali pro označení pokrevních vztahů, nýbrž pro všechen majetek domácnosti – pole, dům, peníze i otroky. (Možný 2006: 174) Kořeny evropské rodiny leží ve starém Řecku a Římě, odkud převzala rodinné právo. V antickém Řecku a Římě byla povolena manželství mezi pokrevními i sešvagřenými příbuznými, často z důvodů udržení majetku v rodině. Jedinec měl možnost poměrně svobodné volby ve vytváření příbuzenských skupin a ve výběru dědiců, existovala možnost sepsání závěti, možnost adopce i rozvodu. To vše se však změnilo s příchodem křesťanství, které ovlivnilo rodinnou strukturu ve všech evropských zemích, kde bylo přijato. Pod vlivem křesťanství bylo zakázáno manželství příbuzných[13] (a to nejen pokrevních, ale i sešvagřených a tzv. duchovně příbuzných – kmotrů a kmotřenek apod.), rozvod i adopce. Církev usilovala o oslabení širších klanových a příbuzenských vazeb, aby nemohly ohrožovat její dohled nad obyvatelstvem a také aby nebránily lidem odkazovat svůj majetek církvi. V církevním pojetí bylo manželství svazkem na celý život (v rodinném právu je vliv křesťanství patrný až od poloviny 8. století). (Goody 2006: 26-39) Za období reformace a protireformace se pravidla týkající se manželství opět proměnila, především byla umožněna anulace sňatku či rozluka (rozvod byl stále zakázán), kdy ale dotyčný nemohl uzavřít další sňatek.

Základem evropské rodiny byla vždy rodina nukleární. Nejstaršími prameny, ze kterých bychom mohli usuzovat na strukturu rodiny na českém území, jsou různé matriky a berní rejstříky. Před polovinou 18. století se ale s prameny, pořízenými za účelem evidence obyvatelstva anebo jisté části populace setkáváme velmi vzácně. Až za panování Marie Terezie začaly státní instituce zasahovat do vedení těch dokumentů, o které měl osvícenský stát zájem a získal si tak kontrolu nad oblastmi, jež byly do té doby doménou církve. Prvním katastrem pro české země byla Berní rula (1653-1656). Ta je pro studium utváření rodiny významná tam, kde ji lze napojit na další prameny, zejména na Soupis podle víry z roku 1651. Tento pramen je jedinečný pro poznání demografických a

[13] Proti biblické praxi – židovské právo umožňovalo a dokonce podporovalo manželství s blízkým příbuzným. (Goody 2006: 40)

sociálních poměrů v Čechách, především proto, že vyhodnocoval vedle poddaných i vrchnost, měšťany a svobodníky, také je velmi podstatné to, že např. čeleď zaznamenal tam, kde sloužila a ne tam, kde byla hlášena.(Horský, Seligová 1996: 37-42) Rodina v 16. až 18. století byla v soupisech označována jako *familia*, tento pojem však znamená spíše domácnost. Nepatří tam tedy jen užší rodina tvořená hospodářem, jeho manželkou a dětmi, případně dalšími příbuznými, ale i služebnictvo a učedníci. Zvláštní kategorií jsou podruzi, kteří tvoří relativně samostatné poddomácnosti. (Horský, Seligová 1996: 17-21)

J. Hajnal se pokusil rozlišit dvě evropské oblasti, kde je zřejmé odlišné vytváření rodiny. Hranici mezi těmito dvěma oblastmi vytyčil jako spojnici mezi městy Petrohrad a Terst. Pro oblast ležící severozápadně od této hranice je charakteristický relativně vysoký věk při prvním sňatku a také to, že sňatek nebyl dostupný všem a určitá část obyvatelstva tudíž zůstávala doživotně mimo manželství. Na jihovýchod od této hranice je naopak sňatkový věk nízký a sňatek obecněji dostupný. Také vzhled domácností se liší – na severozápadě je to jednoduchá domácnost, oproti tomu na jihovýchodě domácnost s komplikovanějšími vazbami (mnohočlenná rodina se tam vyskytuje častěji). Tyto rozdíly v utváření rodiny nebyly smazány ani přechodem k moderní společnosti. (Horský, Seligová 1996: 25) S určitým zjednodušením lze říci, že majetkové a dědické právo v západní a střední Evropě zamezovalo dělení statků při dědění. Statku se ujímal jen jeden z dědiců a ostatním byly případně vypláceny jejich díly. Tento princip vedl k potřebě značné části obyvatel zakládat novou domácnost mimo rodný dům, tedy k neolokalitě. Značný počet lidí v západo- a středoevropských oblastech opouštěl poměrně brzy rodný dům, aby vstoupil do dočasné čelední služby či do učení. Často se při tom nejednalo o ekonomickou nutnost, ale spíše o součást výchovy mladého člověka. Založit si rodinu znamenalo nejprve se osamostatnit a zabezpečit si živobytí. Většinou pouze jednomu ze synů se dostalo možnosti vstoupit do manželství a zároveň zůstat na rodném statku. Části z nich se nemuselo podařit do manželství vstoupit vůbec. V jihovýchodní Evropě naproti tomu nebylo nutné aby se mladý člověk osamostatnil, chtěl-li vstoupit do manželství. (Horský, Seligová 1996: 33-34) V oblastech, kde bylo navazováno na tradici římského práva, byl uplatňován silnější patriarchální dohled, oproti tomu na severu Evropy byla mezi partnery větší rovnost. (Goody 2006: 121)

Rodina se dříve přizpůsobovala pravidlům křesťanské církve a také zemědělské ekonomice, která je založena na obdělávání půdy. To se však změnilo s protoindustrializací, kdy se projevoval trend stěhování do měst a zemědělství ztratilo

svou ústřední roli. Rolnictvo téměř vymizelo, z obyvatel venkova se stali domácí malovýrobci a později, na konci 18. století, tovární dělníci. Vznikla nová městská střední třída, která měla odlišnou strukturu rodiny, jež se nadále ve společnosti prosazovala jako rodinná norma. S industrializací se změnila i role ženy. Ta dříve pracovala doma, nyní však odcházela za prací do továrny stejně jako muž. V dělnických rodinách bylo často nutné, aby pracoval nejen otec a matka, ale i děti, v továrnách byly zaměstnány celé rodiny. Děti získaly větší ekonomickou hodnotu než při práci v zemědělství, což vedlo ke zvýšení průměrné velikosti domácnosti ve druhé polovině 18. století. Později, když už bylo možné, aby otec uživil celou rodinu, byla žena opět odsouvána do domácnosti. S industrializací je spojena větší mobilita rodin, stěhování za prací bylo běžné. Sekularizace přinesla možnost rozvodu, opakovaných sňatků i nesezdaného soužití. (Goody 2006: 138-166) S přechodem k novému demografickému režimu, který je charakterizován především nízkou mírou natality[14] a mortality[15] a také záměrnou regulací plodnosti, se struktura rodiny opět změnila a přiblížila současnému stavu. (Horský, Seligová 1996: 12-15)

V západních společnostech, Českou republiku nevyjímaje, je základní rodinnou jednotkou rodina nukleární. Nukleární rodinu tvoří manžel, manželka a jejich vlastní či adoptované děti žijící ve společné domácnosti. Podle antropologa G.P. Murdocka, který studoval a komparoval 250 lidských společností, je nukleární rodina bez výjimky buď převažující formou rodiny, anebo alespoň základní jednotkou, která je stavebním materiálem i pro složitější rodinné systémy. (Murdock 1965: 124) Murphy uvádí, že nukleární rodina je ve většině kultur chápána jako jediná legitimní sociální jednotka, která má za úkol plodit a vychovávat potomky. (Murphy 1998: 86) Právě tato jednotka nejlépe vyhovuje potřebám moderní doby, která klade vysoké nároky na flexibilitu pracovních sil a která také vyžaduje takovou formu rodiny, jíž by mohla být udělena právní zodpovědnost za rozmnožování a péči o potomstvo. Jinou možností, co považovat za základní rodinnou jednotku, by byl např. pohled Clauda Léviho-Strausse, který za jádro rodiny v mnoha předindustriálních společnostech chápe manžela, manželku, jejich syna a manželčina bratra, který rozhoduje o tom, za koho svou sestru provdá, a poté si i v nové

[14] natalita - porodnost; průměrný počet narozených za určitou dobu nebo na 1000 jedinců, demografický ukazatel, udávající podíl narozených z určité skupiny za určité časové období. Uvádí se v promilích (‰), tedy v přepočtu na 1000 jedinců. (Malina 2009: 2121)

[15] mortalita - úmrtnost, počet úmrtí v poměru k počtu obyvatel, demografický ukazatel, udávající podíl zemřelých z určité skupiny za určité časové období. Uvádí se v promilích (‰), tedy v přepočtu na 1000 jedinců. (Malina 2009: 2004)

rodině udržuje své výsadní postavení. Ve svém výzkumu však budu s ohledem na charakteristiky terénu pracovat s konceptem nukleární rodiny jako otce, matky a jejich dětí, jelikož v České republice není role bratra manželky nijak institucionalizována, tak jako tomu je ve společnostech s avunkulátem[16].

2.5. Postmaritální rezidence

Hlavními faktory, které rozhodují o pevnosti příbuzenských vazeb a vymezování příbuzenských rolí, je bydliště a fyzická blízkost. Ta je jedním ze základních kamenů příbuzenství, jelikož pouta hluboké oddanosti a pospolitosti nukleární rodiny vycházejí do značné míry z fyzické blízkosti a závislosti mezi matkou a dítětem, otcem a dítětem, bratrem a sestrou, nikoliv z pokrevního vztahu. Také vzdálenější příbuzenské vztahy jsou silně ovlivněny prostorovým rozmístěním jedinců. Děti většinou vyrostou v domácnosti rodičů a poprvé se stěhují zpravidla tehdy, když se vdají nebo ožení, a založí tak novou rodinnou jednotku. V této domácnosti mohou žít jen určitou dobu nebo v ní stráví celý život, ale v každém případě je tento výběr pro celou společnost rozhodující, neboť určuje, kdo s kým žije, a tím také, kdo s kým spolupracuje, kdo koho uctívá a kdo s kým tráví volný čas. Jen málo společností ponechává tak důležité rozhodnutí na přání jednotlivců. Všechny mají své představy o tom, kde by se měl mladý pár usadit. (Murphy 1998: 104)

Postmaritální rezidence je kulturní vzorec či pravidlo, které specifikuje místo, kde noví manželští partneři zakládají svoji domácnost. V odborné literatuře se běžně rozlišuje rezidence *patrilokální* (manželé spolu bydlí v domácnosti otce manžela), *matrilokální* (manželé spolu bydlí v domácnosti matky manželky), *avunkulokální* (manželé spolu bydlí v domácnosti bratra matky manžela), *amitalokální* (manželé spolu bydlí v domácnosti sestry otce manželky), *neolokální* (manželé založí novou domácnost), *bilokální* (manželé bydlí střídavě u příbuzných manželky či manžela) a *natolokální* či *duolokální* (manželé nežijí ve společné domácnosti, nýbrž každý ve své původní domácnosti). Zjednodušeně lze rozlišit *virilokální postmaritální rezidenci* - nový manželský pár bydlí u příbuzných manžela, či *uxorilokální postmaritální rezidenci* - nový manželský pár bydlí u příbuzných manželky. (Malina 2009: 2634, Murphy 1998: 105-107)

[16] avunkulát - blízký a zvláště pevný vztah mezi chlapcem (mužem) a bratrem jeho matky. (Malina 2009: 312)

Převážná většina západních domácností je neolokálních, tzn. partnerský pár si vytvoří svou vlastní a nezávislou domácnost. Z hlediska kulturní ekologie[17] je neolokalita pro průmyslovou společnost nejlepším řešením, jelikož se shoduje s požadavky na prostorovou a třídní mobilitu rodin a vyhovuje i příbuzenskému systému, jehož funkce jsou postupně omezovány a potlačovány[18].

V moderní době se stále častěji vyskytuje duolokalita, kterou sociologové nazývají LAT (Living Apart Together). V tomto případě bydlí muž a žena odděleně, přesto jsou ale stabilním párem. V České republice k této formě „nesoužití" dochází nejčastěji nikoliv z volby zúčastněných, ale je způsobena bytovou tísní a vyplňuje tak období, kdy partneři ještě ekonomicky nedosáhnou na společný byt. LAT je charakteristická pro mladý a střední věk. Největší podíl z českých partnerství bez soužití tvoří stále ještě páry starších lidí a důchodců, kdy si oba partneři nechávají svůj byt, ve kterém bydlí sami a nechtějí se sestěhovat, aby se v případě rozpadu vztahu měli kam vrátit. Vzrůst podílu rodin, které spolu nebydlí, představuje celoevropský trend, podobně jako vzrůst počtu mladých lidí, kteří bydlí samostatně. Je to vnějším výrazem individualizace životní dráhy. (Možný 2006: 254-255)

[17] „Kulturně ekologická analýza pracuje s dvěma kvalitativně odlišnými třídami jevů: 1. přírodní prostředí (flóra, fauna, klima, vodstvo, surovinové zdroje aj.), 2. kulturní technologie (způsob výroby, technika, ekonomická organizace aj.). Sepětí těchto dvou činitelů spolu s dosaženou úrovní technologického pokroku tvoří rámec ekologických podmínek, které stimulují, limitují i determinují institucionální základnu, formy ekonomické specializace, typ sociální struktury, ideologii a celkový charakter kulturního jádra dané společnosti." (Malina 2009: 148)

[18] „Neolokalita je podmínkou pro izolaci nukleární rodiny ve společnosti, která individualizuje své pracovníky a převádí jejich závislost z rodiny na zaměstnavatele a vládu." (Murphy 1998: 106)

3. Terénní výzkum

„Příprava na terénní výzkum vyžaduje nejen získat nezbytnou materiální výbavu, ale také seznámit se s poznatky, které byly do té doby o studované kultuře získány. Cílem výzkumu je testování předem stanovených hypotéz nebo sběr zcela nových poznatků umožňujících formulovat nové hypotézy, vytvářet teorii a přispívat tak k porozumění dosud neznámým aspektům studované kultury.“
Václav Soukup[19]

3.1. Lokalita výzkumu

3.1.1. Základní informace o lokalitě

Obec Josefův Důl leží v centru Jizerských hor, v okrese Jablonecko. K 31.12. 2008 měl Josefův Důl 971 obyvatel, z toho 517 mužů a 454 žen[20]. Josefův Důl je vyhledáván turisty a to jak v zimě, kdy je oblíbeným cílem především běžkařů, tak i v létě, kdy se zde dá provozovat pěší turistika a cyklistika. Průměrná sezónní délka sněhové pokrývky činí 120 dní, což se samozřejmě podepisuje na životě v obci, ať už přílivem turistů tak i ztíženými podmínkami oproti životě ve městě (zasněžené silnice, topení atd.). Josefův Důl má vlakové spojení každých 40 minut, o víkendu jezdí i přímé autobusy do hlavního města. Je zde základní síť prodejen včetně večerky a víkendového prodeje, více než 12 restaurací, lékárna a praktický i zubní lékař. V letě je přístupné koupaliště v Josefově Dole.V obci je kino s divadelním jevištěm, kde působí amatérský divadelní spolek J.K. Tyl, který je stálým účastníkem tradiční oblastní přehlídky amatérského divadla "Josefodolské divadelní jaro". V budově bývalé školy se nachází obecní knihovna. Místní T.J. Jiskra sdružuje lyžařský, fotbalový, volejbalový oddíl a oddíl rekreačního sportu. Sportovní infrastruktura sestává z běžecké trati 700 metrů s umělým osvětlením v Dolním Maxově, lyžařských vleků, tenisových dvorců, víceúčelového hřiště s asfaltovým povrchem, volejbalového a fotbalového hřiště a koupaliště. Katastrem prochází Jizerská magistrála a v okolí jsou značené turistické trasy.

[19] Soukup 2000: 17
[20] Tabulka počtu obyvatel k 31.12.2008. *Josefodolský občasník*. roč. 2009, č. 1, s. 3

V Josefově Dole je mateřská škola pro 65 dětí a základní škola pro 200 žáků o devíti třídách, s družinou a jídelnou[21]. Středoškolského vzdělání je možné dosáhnout ve školách v blízkém okolí (je běžné, že děti dojíždějí vlakem) – v Tanvaldu je gymnázium, v Jablonci nad Nisou jsou dvě gymnázia, Soukromá obchodní akademie SOAPA, Střední průmyslová škola technická, Střední škola řemesel a služeb, Střední uměleckoprůmyslová škola a Vyšší odborná škola, Vyšší odborná škola mezinárodního obchodu, svářečská škola Artweld s.r.o a Obchodní akademie. Další možnosti studia nabízí Liberec, kde je mimo jiné Střední škola gastronomie a služeb, Střední zdravotnická škola a vyšší odborná zdravotnická škola a také Technická univerzita (Fakulta strojní, Fakulta textilní, Fakulta přírodovědně – humanitní a pedagogická, Hospodářská fakulta, Fakulta umění a architektury a Fakulta mechatroniky, informatiky a mezioborových studií).[22]

Mnoho josefodolských pracuje ve sklářském, textilním a dřevařském průmyslu. V obci je pila patřící společnosti Bravalm, spol.s.r.o.[23]. Dalším častým zaměstnavatelem obyvatel Josefova Dolu je továrna na dřevěné hračky Detoa s.r.o.[24] v Jiřetíně pod Bukovou, sklárna Ornela a.s.[25] v Desné, mezi mými informátorkami byly též zaměstnankyně Domova Maxov, kde žije celoročně 54 dospělých mužů s mentálním handicapem v 5. domácnostech.[26] Nejbližší nemocnice je v Tanvaldu, další je v Jablonci nad Nisou a v Liberci.

3.1.2. Historie lokality

Nejstarší osídlení Jizerských hor bylo pravděpodobně církevní. Do husitských válek (do r. 1420) patřilo nejjižnější předhůří Jizerských hor mnišským řádům (cisterciákům a dominikánům). Později, v 16. a 17. století, patřilo jižní předhůří Jizerských hor (tedy zhruba dnešní Jablonecko) již k několika panstvím. Obyvatelstvo bylo tehdy převážně české. Civilizaci do tohoto lesnatého kraje začaly přinášet až

[21] viz. *Http://www.firmy.cz/detail/357571-zs-a-ms-josefuv-dul-josefuv-dul-dolni-maxov.html* [online]. 2009 [cit. 2009-06-09]. Dostupný z WWW: <http://www.firmy.cz/detail/357571-zs-a-ms-josefuv-dul-josefuv-dul-dolni-maxov.html>.
[22] viz. *Www.seznamskol.eu* [online]. 2009 [cit. 2009-06-09]. Dostupný z WWW: <www.seznamskol.eu>.
[23] viz. *Http://www.firmy.cz/detail/472276-bravalm-josefuv-dul.html* [online]. 1996 , 2009 [cit. 2009-06-09]. Dostupný z WWW: <http://www.firmy.cz/detail/472276-bravalm-josefuv-dul.html>.
[24] viz. *Http://www.firmy.cz/detail/163628-detoa-albrechtice-jiretin-pod-bukovou.html* [online]. 1996 , 2009 [cit. 2009-06-09]. Dostupný z WWW: <http://www.firmy.cz/detail/163628-detoa-albrechtice-jiretin-pod-bukovou.html>.
[25] viz. *Http://www.desna-glass.cz/archive/racek/cz/index.html* [online]. 2009 [cit. 2009-06-09]. Dostupný z WWW: <http://www.desna-glass.cz/archive/racek/cz/index.html>.
[26] viz. *Http://www.domovmaxov.eu* [online]. 2009 [cit. 2009-06-09]. Dostupný z WWW: <http://www.domovmaxov.eu>.

sklářské hutě, ale rozčlenění kraje změnil teprve Albrecht z Valdštejna, který se stal po Bílé hoře majitelem všech panství v této oblasti. Roku 1628 prodal Albrecht z Valdštejna panství, která byla v této oblasti[27], rodu hrabat Desfoursů a sám si ponechal pouze několik obcí kolem hradu Navarova a Jesenného (později je též odprodal). Avšak ani „česká" strana hor nezůstala českou natrvalo. Pronikali do ní němečtí kolonisté, kteří od 13. století, ale i mnohem později (např. za vzrůstajícího sklářského podnikání v 18. století) přicházeli z Německa. Prostředníky mezi majiteli panství a kolonisty byli tzv. lokátoři, kteří jim přidělovali půdu, určovali místa k pobytu a velikost podílů a byli též finančními ručiteli za úspěch celé akce po dobu, kdy byli noví osadníci osvobozeni od daní. Přistěhovalci káceli lesy a proměňovali je na ornou půdu nebo pastviny. Již v 18. století probíhala pod Jizerskými horami zřetelná jazyková a národnostní hranice – Češi se zabydlili spíše v nížinách, zatímco Němci se usídlili v předhůří. To s sebou neslo nejenom jazykovou a kulturní odlišnost, ale také národnostní přezírání a třenice. (Nevrlý 1981: 221-223)

Vznik obce **Josefův Důl** je spjat s rokem 1690, kdy hrabě Maxmilián Desfours Walderode zahájil osídlování oblasti převážně německými kolonisty. Desfoursové hospodařili v Jizerských horách dlouho. Roku 1662 vyčlenili ze semilského panství jako další samostatné panství Smržovku, kde zakládali v 17. a počátkem 18. století většinu horských obcí, které dodnes nesou ve svém názvu jméno některého z Desfoursů. Zmínila bych například Albrechtice (založeny roku 1670), Horní Maxov (1670), Dolní Maxov (1700), Antonínov (1697) a konečně Josefův Důl (1701). Obyvatelé Josefova Dolu většinou pracovali jako skláři, tkalci, brusiči skla či dřevorubci. Roku 1821 došlo k prvním známkám industrializace sklářství a nová technologie umožnila současně rozmach domácí výroby. V roce 1894 byla otevřena železniční trať na trase Smržovka – Josefův Důl, který byl roku 1909 povýšen na městys a o dva roky později obec zavedla plynové pouliční osvětlení.[28] V této oblasti, která patří k jižnímu předhůří, vznikla specifická architektura. Do 18. století byla dřevěná roubená stavení v celém předhůří, přes veškeré rozdíly územní, pozemkové i národnostní, značně jednotná. Až ve století devatenáctém se od sebe chalupy začaly odlišovat. Na bohatším Jablonecku byly domy opatřovány

[27] Konkrétně se jednalo o panství maloskalské, rohozecké a semilské (které vzniklo spojením navarovského a semilského). (Nevrlý 1981: 221)
[28] Josefův Důl. *Www.turistik.cz* [online]. 2009 [cit. 2009-06-06]. Dostupný z WWW: <http://www.turistik.cz/cz/kraje/liberecky-kraj/okres-jablonec-nad-nisou/josefuv-dul-okres-jablonec-nad-nisou/>.

šalováním[29], zprvu dřevěným, později eternitovým, šindel na střechách tam vystřídala břidlice a po ní asfaltový papír, eternit a konečně plech. U některých domů ještě stojí staré mačkárny skla zvané drukety[30], s komíny přistavěnými k venkovní zdi. V oblasti se dochovaly i staré sklárny a brusírny skla. (Nevrlý 1981: 110)

Po vzniku ČSR v roce 1918 byly Sudety, ve kterých se Josefův Důl nacházel, přičleněny k nově vzniklé republice. Česko – německé soužití vždy provázely střety a neshody. Národnostní skupiny obývající české území, mezi nimi i početná německá skupina, získaly tzv. menšinový statut[31]. Pohraniční menšiny často inklinovaly ke svým „mateřským" národům v sousedních zemích. (Staněk 1992: 8) Na počátku 20. let žilo s Československé republice celkem 3 123 566 Němců s československým státním občanstvím (23,3 % obyvatelstva), z toho v Čechách 33 %, na Moravě 20,9 %, ve Slezsku 40,5 %, na Slovensku 4,7 % a na Podkarpatské Rusi 1,7 %. Kromě toho pobývalo na československém území skoro 95 000 říšských Němců a Rakušanů. Nejvíce Němců žilo v pohraničí českých zemí (přes 2,9 miliónu).

Po událostech Mnichovské dohody roku 1938 bylo československé pohraničí odstoupeno Německu. Na Německem anektovaných pohraničních územích pobývaly více než 3 miliony Němců. Údaje o počtu Čechů se značně liší, Staněk uvádí 300 000 - 400 000 Čechů, Kural za reálné považuje číslo mnohem vyšší, 700 000. Tragický byl úděl německých antifašistů, kteří se ještě před Mnichovem stali v pohraničí terčem henleinovských útoků a posléze objektem nacistického pronásledování. Od podzimu roku 1938 do srpna 1939 opustilo Německem obsazenou oblast více než 200 000 osob (část z nich se ale později, někdy i nedobrovolně, vrátila zpět a část odešla za hranice). Početná byla též emigrace německy hovořících Židů. (Staněk 1992: 19-21; Kural 1994: 36)

Po konci druhé světové války a osvobození Československa se oživily představy o oslabení německé menšiny v budoucí republice. V době osvobození se na československém území nacházelo asi 3,1- 3,2 milionů sudetských Němců. V květnu 1945 začal spontánní divoký odsun německého obyvatelstva probíhající za užití násilí a doprovázený značnými oběťmi na životech. Divoký odsun byl organizován a prováděn především revolučními gardami a dalšími dobrovolnickými ozbrojenými útvary, od

[29] šalování - bednění z prken, na něž se do vlhké omítky seshora skládala klenba (Www.pametihodnosti.cz [online]. 1998 , 5.6.2009 [cit. 2009-06-06]. Dostupný z WWW: <http://www.pametihodnosti.cz/slovnik/115/salovani.html>.

[30] podle německého názvu Druckhütte (Nevrlý 1981: 110)

[31] „Garanci menšinových práv zakotvovala v obecné podobě také československá ústavní listina z 29.2. 1920." (Staněk 1992: 7)

poloviny května se ho účastnily i jednotky československé armády. Vojenská místa také vydávala příkazy k vyhoštění, později začaly přebírat kontrolu bezpečnostní a správní orgány. Dlouho však nebyly k dispozici žádné centrální instrukce, nebyly vyjasněny kompetence jednotlivých složek, což často vedlo ke zmatkům i násilí. Až 15. června 1945 bylo vydáno vládní nařízení o prozatímních směrnicích pro vojenskou správu k zajištění nacistických zločinců a k odsunu německého obyvatelstva. Postavení sudetských Němců upravovala řada právních norem a dekretů. Především byli postiženi majetkově, další dekrety se týkaly trestních záležitostí a zbavení občanství. V neposlední řadě byly vydány dekrety o potrestání nacistických zločinců, zrádců a jejich pomahačů. (Hrbek 2009, heslo vysídlení Němců z Československa) Československé občanství zůstalo těm Němcům, kteří se před Mnichovem přihlásili za Čechy či Slováky. O zachování občanství mohli požádat lidé ze smíšených manželství a také antifašisté. Němečtí antifašisté mohli podle vlastní volby zůstat v ČSR nebo se vystěhovat se svým movitým majetkem. K vystěhování se přihlásilo 88 641 antifašistů a 204 000 Němců zůstalo z vlastního rozhodnutí v ČSR. (Perman 1998: 101) Odsun velké části obyvatelstva citelně postihnul zvláště ty průmyslové obory a řemesla, jejichž produkty přinášely republice úspěchy na zahraničních trzích (sklo, textil, oděvy, bižuterie, výroba speciálního zboží – hraček, hudebních nástrojů apod.). (Staněk 1992: 100) K odsunu nebyli určeni především ti Němci, kteří byli nepostradatelní jako pracovní síly. Většinou se jednalo o odborníky, v oblasti Josefova Dolu tedy převážně o skláře.

Fakt vysídlení německého obyvatelstva je v historii obce Josefův Důl velmi podstatným, kontinuita vývoje obce byla totiž drasticky přervána a obyvatelstvo se z větší části vyměnilo. Do prázdného pohraničí se stěhovali lidé z českého vnitrozemí, ze Slovenska, z Rumunska atd., kteří obydlovali vyprázdněné chalupy a obsazovali pracovní pozice.

3.2. Metodologie

„Antropolog využívá umění diskuze nikoliv z důvodu, že by ji subjektivně upřednostňoval, ale prostě proto, že možnost poznání, shromažďování informací a jejich ověření začíná právě zde."
Jean Copans[32]

Cílem mé práce bylo zjistit, jaké jsou postmaritální rezidenční vzorce manželských a partnerských párů v oblasti Josefodolska a jakými faktory jsou tyto rezidenční vzorce ovlivněny. Provedla jsem kvalitativní terénní výzkum[33], primárně jsem použila metodu polostrukturovaných rozhovorů a dále také metodu genealogickou. Výzkum probíhal v období od března 2009 do května 2009 v Josefově Dole, který jsem již představila v předchozí části.

Mezi přednosti kvalitativního výzkumu patří zkoumání fenoménu v přirozeném prostředí. „Kvalitativní výzkum může minimalizovat mnohá zkreslení snáze, než výzkum kvantitativní. Data nejsou sešněrována do korzetu předem připravených kategorií a hypotéz." (Disman 2002: 298) Mezi nevýhody, které se mohou v kvalitativním výzkumu objevit je snadnější ovlivnění výzkumníka jeho osobními preferencemi (Hendl 2005: 150). Abych se vyhnula možnému zkreslení, upustila jsem od původního záměru seznamovat se všemi informátory přes jednu informátorku. S některými jsem se sice zkontaktovala přes ní, jiné jsem ale oslovila sama náhodně. Snažila jsem se, aby byl můj výzkumný vzorek co nejpestřejší, proto jsem do vzorku zahrnula informátory obou pohlaví, všech věkových kategorií (18 let a výše) a také různých stupňů dosaženého vzdělání.

Hlavní výzkumnou metodou mé práce byl ***polo-strukturovaný rozhovor***. Ten je výhodný právě proto, že rozhovor je založen na užití scénáře k rozhovoru, jenž tvoří seznam otázek nebo témat, které se mají během *„interview"* objevit v rozhovoru s

[32] Copans 2001: 21
[33] Podle metodologů Glasera a Corbinové (1989) je terénní výzkum těžko definovatelný a je tedy možno za něj považovat jakýkoliv výzkum, jehož výsledků se nedosahuje pomocí statistických metod nebo jiných způsobů kvantifikace. Creswell, jako další výzkumný metodolog definoval kvalitativní výzkum jako proces hledání porozumění založený na různých metodologických tradicích zkoumání daného sociálního nebo lidského problému. Podle něj výzkumník vytváří komplexní, holistický obraz, analyzuje různé typy textů, informuje o názorech účastníků výzkumu a provádí zkoumání v přirozených podmínkách (Hendl 2005: 145).

dotazovaným. (Bernard 1995: 52). Pro můj výzkum se metoda polo-strukturovaného rozhovoru osvědčila zejména kvůli své flexibilitě, Hendl o jejích výhodách říká následující: „Tento návod má zajistit, že se skutečně dostane na všechny pro tazatele zajímavá témata. Je na tazateli, jakým způsobem a v jakém prostředí získá informace, které osvětlí daný problém. Zůstává mu volnost přizpůsobovat formulaci otázek podle situace. Rozhovor s návodem dává tazateli možnost co nejvýhodněji využít čas k „*interview*." Současně umožňuje uvést rozhovory s několika lidmi strukturovaněji a ulehčuje jejich srovnání. Pomáhá udržet zaměření rozhovoru, ale dovoluje dotazovanému zároveň uplatnit vlastní perspektivy a zkušenosti" (Hendl 2005: 174). A i když platí, že tazatel je ten, kdo koriguje celý rozhovor, je nutné si uvědomit, že: „…v kvalitativním výzkumu mizí hranice mezi rolí výzkumníka a rolí zkoumané osoby, oba jsou si rovnocennými partnery." (Disman 2002: 300) Seznam otázek k polostrukturovaným rozhovorům je součástí příloh této práce.

Dále jsem při sběru dat využila ***metodu genealogickou***. „Jejím primárním účelem […] je zdokonalit analýzu sociální organizace, tedy konkrétně reality mezilidských vztahů a způsobů života. Metoda vyžaduje rozsáhlé dotazování jmenovitě uvedených jednotlivců za účelem […] zaznamenat jejich rodokmeny, které odrážejí práva a odpovědnost spojené zejména s původem, následnictvím a dědictvím“ (Barnard, A. – Spencer, J., heslo genealogical method; cit. in. Budilová 2003: 2) Ve sběru rodokmenu jsou žádané obě linie, jak mužská tak i ženská. Nejdůležitějším rysem genealogické metody je zaznamenat společenské vztahy každé osoby, zaznamenané v rodokmenu. Na začátku výzkumu na novém místě je vhodné zaznamenat také jakákoliv další fakta o každé osobě, která mohou mít nějaký sociální význam. To v pozdějším pátrání může určovat to, co bude chápáno jako důležité. (Rivers 1968: 98-99) Genealogickou metodu jsem využila ke zmapování příbuzenské sítě informátora. Vzhledem k tomu, že málokdo ví, jak bydleli jeho prarodiče a proč, nesnažila jsem se rodokmen příliš rozšiřovat, ptala jsem se především na páry, o nichž má informátor přehled, jak bydleli, kam se přestěhovali a proč apod. Samotné genealogické diagramy jsem při rozhovoru psala a kreslila v ruce na papír, přičemž jsem se držela zavedených znaků[34], a později jsem je přepsala a zakreslila do počítačového programu *Genopro*.

[34] K systému znázornění a zaznamenávání příbuzenských vztahů viz. Copans, J. – Základy antropologie a etnologie, Praha : Portál, 2001, str. 53.

Analýzou dat získaných z genealogií jsem zjistila, zda byla mezi příbuznými informátora tendence spíše k patrilokalitě, matrilokalitě či k neolokalitě (či k jinému typu postmaritální rezidence) a to jak ve vztahu k domácnosti tak k širšímu bydlišti[35]. Blízkost bydliště má totiž obvykle za následek blízkost citovou (Murphy 1998 :104)

Během celého výzkumu jsem si samozřejmě vedla terénní deník, do kterého jsem si zaznamenávala všechny své poznámky a poznatky vnímané během výzkumu a reflektovala jsem jeho průběh. Tento terénní deník je neodmyslitelnou součástí terénního výzkumu. Terénní poznámky, které Loffland a Loffland definují jako „…chronologický záznam toho, co se děje ve zkoumaném prostředí, co se děje s tímto prostředím, i toho, co se děje v pozorovateli“ (Loffland, Loffland 1984, cit.in. Disman 2002: 312), byly, vzhledem k použitým metodám, poznámkami ke genealogiím a polo-strukturovaným rozhovorům.

Protože Josefův Důl dříve patřil k Sudetům, odkud bylo původní německé obyvatelstvo po 2. světové válce z větší části odsunuto, zajímalo mě také, kteří z mých informátorů mají kořeny v této oblasti, případně pokud se jejich předkové přistěhovali, ptala jsem se odkud a proč si jako nové bydliště vybrali zrovna Josefův Důl.

3.2.1. Výzkumný vzorek

Při výběru výzkumného vzorku jsem využila ***metodou sněhové koule***[36], kdy jsem oslovila informátorku, 30ti letou ženu, kterou již znám a některé z dalších informátorů jsem získala s její pomocí. Abych se však vyhnula možnému zkreslení, které by mohlo vzniknout při „nabalování“ příbuzných a známých přes jediného informátora, další informátory jsem oslovila jinde. Vhodnou příležitostí byl např. probíhající divadelní festival Josefodolské divadelní jaro. Mým záměrem bylo získat informátory z odlišných rodin z různých socioekonomických podmínek. Výhodné bylo oslovit starostu obce a také místního lékaře, kteří se těší vysoké společenské prestiži. Když se někteří josefodolští obyvatelé, které jsem oslovila, zdráhali dát mi interview, deklarovala jsem fakt, že se mnou spolupracovali právě starosta a doktor. Díky tomu mohl být pro některé občany můj výzkum zajímavější a byli svolnější k rozhovoru.

[35] Např. nově vzniklý pár se přestěhuje do bytu k otci novomanžela - patrilokalita / jiný nově vzniklý pár, žena z Josefova Dolu a muž z Jablonce se přestěhují do nového bytu do Josefova Dolu – neolokalita vzhledem k domácnosti ale matrilokalita vzhledem k širší oblasti bydliště.

[36] Metoda sněhové koule sama o sobě je jen technikou získávání výběrového souboru. Výzkumník naváže kontakt s určitou skupinou jedinců, pomocí nichž se pak dostává k dalším relevantním jedincům. S těmito jedinci je pak následně provedeno interview (Hendl 2005: 390).

Celkem jsem mluvila s devatenácti informátory / informátorkami. Podmínkou k tomu, abych někoho oslovila, bylo bydliště v Josefově Dole[37]. Věk ani pohlaví při mém výběru nehrál roli, chtěla jsem však vytvořit co možná nejpestřejší vzorek, vyhledávala jsem tedy informátory s rozmanitým socioekonomickým statusem, takže některé páry jsou dělnické, některé tvoří dvojice středoškoláků a jeden z mých informátorů má vysokoškolské vzdělání. Jak jsem již zmínila, zaměřila jsem se nejen na manželské, ale i na nesezdané páry, které se vyznačují podobnými charakteristikami jako páry manželské (1. žijí spolu, 2. vychovávají společně děti, 3. společně zacházejí s financemi) a oficiálně sezdáni nejsou většinou kvůli ekonomickým důvodům. Chtěla jsem mluvit s oběma partnery, a to nejlépe s každým zvlášť, někdy však nebylo možné mluvit s oběma partnery / manželi (např. se rozvedli a nežijí spolu), tudíž jsem rozhovor provedla jen s jedním z nich. Celkem jsem mluvila buď s jedním, nebo s oběma partnery / manželi z více než čtrnácti párů (pro některé to byl po rozvodu již druhý svazek). Z devatenácti informátorů jich jedenáct pocházelo z lokality výzkumu, tedy Josefova Dolu, šest informátorů původně pocházelo z jiné obce na Jablonecku a dva původně pocházeli z jiné lokality (Sokolov).

Vzhledem k tomu, že při mém výběru nehrál roli věk, je důležité si uvědomit, že skupina mých informátorů se rozděluje na ty, kteří zakládali domácnost před rokem 1989 a na skupinu mladších informátorů, jenž si nový domov zakládali později ve zcela odlišných podmínkách. Tyto dvě kohorty jsem porovnala abych zjistila, v čem se odlišují a jaké rysy mají naopak shodné.

[37] Výjimkou je informátor M.Murdych, který ale v Josefově Dole bydlel větší část svého života.

3.2.2. Analýza

„Kvalitativní analýza je uměním zpracovat a interpretovat data smysluplným a užitečným způsobem. Kvalitativní výzkumník jedná jako detektiv, který pečlivě zkoumá data, klade si nové otázky a opět vstupuje do terénu, aby získal data nová."[38]
Jan Hendl

Po konzultaci s PhDr. Jaroslavem Skupnikem, PhD.[39] jsem se rozhodla postmaritální rezidenci hodnotit ze dvou hledisek, a to: 1. vzhledem k domácnosti a 2. vzhledem k širší sídelní jednotce. V prvním případě máme již zmíněné možnosti – pár může být *patrilokální, matrilokální* nebo *nelokální* (ostatní možnosti již - vzhledem k jejich nulovému výskytu v terénu - nezmiňuji). Za nelokální budu považovat ten manželský / partnerský pár, který bydlí mimo domácnost rodičů. Detailněji by bylo možné rozlišovat *neovirilokaci*, kdy se žena přistěhuje do již existující samostatné domácnosti muže, a *neouxorilokaci*, kdy se muž přistěhuje do již existující ženiny domácnosti.

Při posuzování postmaritálních rezidenčních vzorců vzhledem k širší sídelní jednotce (za kterou považuji obec), se nabízejí čtyři následující možnosti: 1. oba partneři pocházejí z místa, kde spolu nyní bydlí – *patrimatrilokalita*, 2. pouze žena pochází z místa, kde spolu nyní bydlí – *matrilokalita*, 3. pouze muž pochází z pochází z místa, kde spolu nyní bydlí – *patrilokalita* a 4. ani jeden z páru nepochází z místa, kde spolu nyní bydlí – *neolokalita*.

Na základě zmíněných měřítek jsem vyhodnotila postmaritální rezidenci u devatenácti svých informátorů a jejich příbuzných, které uvedli v genealogiích. Data z genealogií jsem analyzovala kvantitativně, vyhodnocovala jsem tedy četnost výskytu určitých druhů postmaritální rezidence, kterou uvádím v procentech. Pokud se rezidence dvojice v průběhu času měnila, jak je to ostatně poměrně běžné, brala jsem pro tento účel v úvahu tu, kde pár setrval nejdéle. Dalším typem dat byla data kvalitativní získaná z polo-strukturovaných rozhovorů, jejichž analýzou jsem zjistila faktory, které ovlivnily postmaritální rezidenci mých informátorů. Polo-strukturované rozhovory jsem

[38] Hendl 2005: 223
[39] Osobní konzultace s PhDr. Jaroslavem Skupnikem, PhD. 2. června 2009.

analyzovala pomocí kódování[40], „…tedy systematickým prohledáváním dat s cílem nalézt pravidelnosti a klasifikovat jejich jednotlivé části. Na tuto fázi vždy navazuje snaha výsledky této analýzy interpretovat jako celek …“ (Hendl 2005 : 226) Použila jsem techniku otevřeného kódování, kdy jsem se již při prvním procházení sebranými daty zaměřila na ta témata, která jsou pro můj výzkum relevantní. Především jsem tedy vyhledávala zmínky o faktorech, které působily na výběr určitého typu postmaritální rezidence. Nahrané rozhovory jsem pro potřebu analýzy přepsala (provedla jsem komentovanou transkripci), alespoň ty části relevantní pro cíl výzkumu, aby se mi s daty lépe pracovalo.

3.2.3. Reflexe výzkumu

Při vstupu do terénu mohou antropologové zažít „kulturní šok“, když jsou konfrontováni se zcela jinou kulturní realitou. Přiznám se, že vzhledem k tomu, že do Josefova Dolu jezdím již od dětských let a tamější prostředí poměrně dobře znám, jsem nic takového nečekala. Ale po nějaké době trvání výzkumu, kdy jsem hlouběji pronikala do rodinných poměrů a vztahů svých informátorů (a při interview samozřejmě přišla řeč i na jiná témata týkající se života v obci), jsem kulturní šok také zažila. Jako člověk z města jsem se musela adaptovat na odlišnou mentalitu a životní podmínky lidí na venkově. V Josefově Dole panuje všeobecný odstup a jisté antipatie k Pražákům, jejichž jsem představitelem, proto jsem se to snažila kompenzovat milým a přátelským přístupem nejen k informátorům, ale ke všem obyvatelům obce. Antropologovi většinou trvá delší dobu, než si získá důvěru lidí, které zkoumá, a vybuduje si v terénu sociální roli, která mu umožní realizovat výzkum. Výzkumníkovi, přestože poctivě přiznal cíle svého výzkumu, mohou být zpočátku připisovány nejrůznější motivy pobytu. (Soukup 2000: 19) Se stejným problémem jsem se potýkala i já. Protože mě zajímala poměrně citlivá a osobní témata, jako jsou příbuzenské vztahy a majetkové poměry týkající se bydlení, někteří lidé si cíle mého výzkumu vykládali různě a byli nedůvěřiví. Několik oslovených lidí mě odmítlo a našli se i tací, kteří měli zcela zkreslené představy o tom, jak probíhá studium na univerzitě – domnívali se dokonce, že mi Univerzita Karlova za můj výzkum platí! Jsem si však jistá, že mou pozici v terénu velice ovlivnil fakt, že nejsem nějaký „cizí výzkumník z Prahy“, nýbrž že do Josefova Dolu od dětství jezdím a někteří z mých

[40] Kódování – nám pomáhá data popsat. Kód je symbol přiřazený k úseku dat tak, že ho klasifikuje nebo kategorizuje. Kódování je ústředním bodem analýzy. (Hendl 2005 : 228)

informátorů mě dlouho znají (nebo alespoň mé rodiče). Ti pak byli ochotni poskytnout mi interview a doporučovat mi své známé, kteří byli mnohem přátelštější, než kdybych je oslovila sama jako cizí studentka. Některé z nich přesvědčil i slíbený rodokmen jejich rodiny.

Samotné rozhovory probíhaly na různých místech. Někdy jsem byla pozvaná k informátorovi / informátorce domů, v takovém případě pro mne bylo jednodušší představit si, jak rodina v domácnosti bydlí, případně s jakými problémy se museli vyrovnávat. Za pěkného počasí v druhé půli terénního výzkumu jsem se s informátorem / informátorkou k rozhovoru posadila na zahradu, v jednom případě i na louku. Bylo to výhodné v tom, že informátor / informátorka necítil takový zásah do soukromí, jako kdybych byla u něj doma a zároveň jsme takto měli pro rozhovor dostatečný klid a soukromí. Několikrát jsem však byla okolnostmi dotlačena k interview na zahrádce místní hospody (domluvený rozhovor by jinak nebyl možný). V tom případě bylo kvůli hluku nemožné rozhovor nahrávat, nevýhodou také byly zvědavé pohledy ostatních zákazníků, z nichž většinu tvořili místní obyvatelé. Působila jsem tak nechtěně trochu rozruch. Jeden rozhovor jsem také provedla během cesty autobusem, který byl z Josefova Dolu vypraven v rámci divadelního festivalu Josefodolské divadelní jaro 2009, do Vysokého nad Jizerou, kde hráli místní ochotníci představení Limonádový Joe. Výzkumné rozhovory trvaly od 60 do 120 minut.

Během pobytu v terénu, především v začátcích výzkumu, může být výzkumník vystaven psychicky náročným situacím. Nejinak tomu bylo i u mne. Nejtěžším momentem mého pobytu v terénu bylo, když jsem naslouchala osudu informátorky Z. Hájkové, které zavraždil manžela jeho vlastní otec a ona zůstala sama se třemi malými dětmi. Její současný přítel je alkoholik, fetuje a bije ji, sama jsem byla svědkem jejich hádky a následné rvačky. Vidět bezmoc té mladé ženy a nemoci jí pomoci, nebylo lehké. Přestože jsem někdy během výzkumu zažila nelehké chvilky, snažila jsem se potlačit etnocentrický pohled a jakýmkoliv hodnocením jsem se vyhýbala.

3.2.4. Etika výzkumu

Kvalitativní terénní výzkum je sám o sobě vždy dosti úzce svázán s celou řadou etických otázek. Respektování a zachování soukromí je důležitým požadavkem každého výzkumu.Od svých informátorů jsem si zajistila informovaný souhlas - všechny informátory jsem před provedením rozhovoru seznámila s cílem mého výzkumu a ujistila jsem je, že ve své bakalářské práci nebudu zveřejňovat nic, k čemu by mi nedali souhlas a co by je mohlo poškodit. Poté byly s jejich souhlasem provedeny jednotlivé rozhovory vedoucí k vytvoření příbuzenského diagramu a také polo-strukturované rozhovory. Když k tomu informátor svolil, použila jsem digitální diktafon pro detailnější záznam. Z důvodu ochrany informátorů neuvádím jejich pravá jména a vzhledem k tomu, že chci zabránit odhalení jejich identity, záměrně nezmiňuji ani jejich povolání. (Mezi mými informátory je i starosta a doktor, kteří by byli snadno identifikovatelní.) Seznam informátorů je obsahem příloh, uvádím u nich národnost, věk, dosažené vzdělání, rodinný stav a bydlení (dříve a teď).

Příbuzenské diagramy k bakalářské práci nepřikládám, protože jednou z antropologických zásad je ochrana informátorů a genealogie obsahuje osobní údaje.

4. Postmaritální rezidence na Josefodolsku

4.1. Postmaritální rezidence vzhledem k domácnosti

Jak vyplývá z analýzy genealogií, z celkem 129 párů (z nichž je 104 párů manželských – cca 80% a 25 párů nemanželských – cca 20%) byla převážná většina vzhledem k domácnosti nelokální (cca 77%), což svědčí o souladu se západním kulturním ideálem, kdy pár zakládá domácnost novou. Zhruba 15 % bylo patrilokálních, kdy se nově vzniklý pár přistěhoval k rodičům manžela / partnera a cca 8% matrilokálních, kdy se dvojice přistěhovala k rodičům manželky / partnerky.

Podle výpovědí mých informátorů ovlivňují postmaritální rezidenci tyto faktory:

1) Finanční dostupnost bydlení. Z mého výzkumu v Josefově Dole a z analýzy polo-strukturovaných rozhovorů vyplývá, že informátoři chtěli vždy bydlet samostatně, ale ne vždy to bylo především z finančních důvodů možné. I sociologické výzkumy bydlení Sociologického ústavu AV ČR ukazují, že „...ve výsledku chtějí téměř všichni lidé „žít ve vlastním“.[41] Nejdůležitější vliv má ekonomický faktor, pod který by spadal i faktor velikosti bytu / domu, počet osob obývajících domácnost a také kvalita okolního prostředí. Typ bydlení většinou odráží celkový příjem domácnosti; nejnižší příjmové skupiny obývají nájemní sociální byty, vyšší družstevní a privátní nájemní byty, nejvyšší bydlí obvykle „ve vlastním“[42]. Toto tvrzení se mi mým výzkumem potvrdilo. Pro některé mé informátory bylo vlastní samostatné bydlení nedostupné, zejména v počátcích, proto bydleli buď v nájemním bytě (v lokalitě výzkumu často poskytovaném zaměstnavatelem), nebo se přistěhovali k rodičům jednoho z nich. Dvojice při zakládání domácnosti vždy řešila pro a proti u možností, které se jí nabízely. Na to, jak se rozhodla měly vliv nejen zmiňované faktory, ale i osobní charakteristiky a preference jedinců. Někteří, jako např. informátorka E. Honzejková (46 let SŠ)[43] a její manžel, preferovali soukromí a

[41] viz. LUX , Martin. O spokojenosti českých občanů s užívaným bydlením. *Sociologický časopis* [online]. 2005, č. 2 [cit. 2009-06-25], s. 227-252.
Dostupný z WWW:
<http://sreview.soc.cas.cz/uploads/174991c37f05f03d5fe387883d7a4a8d6f527abf_548_24lux20.pdf>.

[42] LUX, Martin. Sociální nájemní bydlení v ČR ve světle komparativního srovnání. *Sociologický časopis* [online]. 2000, č. 2 [cit. 2009-06-25], s. 157-180.
Dostupný z WWW:
<http://sreview.soc.cas.cz/uploads/69a8da81d8a20555cb8fdae41ebf8ebd07600b16_383_157LUX.pdf>.

[43] Konkrétní příběhy informátorů viz. Seznam informátorů

samostatnou domácnost před bydlením s rodiči, souviselo to ale také s tím, že pro ně samostatné bydlení nebylo (v důsledku vyššího vzdělání a platu) tak finančně nedostupné jako pro ostatní. Vzdělání je také jediná z demografických charakteristik, která se odrazila na výsledcích mého výzkumu. Informátoři s vyšším vzděláním získali finančně výnosnější zaměstnání, byli tudíž schopnější pořídit si vlastní samostatnou domácnost, ať už byt nebo dům. V českém prostředí je však nezanedbatelný vliv „rurálního" způsobu vlastnického bydlení, kdy ve vlastnictví žije převážná většina příjmově slabších vesnických obyvatel a vlastnictví rodinného domu zde nemá charakter tak „luxusního" zboží jako v zemích EU[44]. Někteří mí informátoři mohli byt / dům výhodně odkoupit od zaměstnavatele, od něhož ho měli původně v nájmu, často také dům zdědili po rodičích (v tom případě se ale většinou nejednalo o první postmaritální rezidenci) .

2) Blízkost původnímu bydlišti a rodičům. Většina z mých informátorů chtěla zůstat v oblasti, kde vyrostla a kterou zná. Chtěli si zachovat stávající sociální sítě a neztratit kontakt s příbuznými a přáteli. Rodiče jim také často pomáhali s hlídáním a výchovou dětí, někdy se na ní podíleli i finančně. Ti informátoři, pro které byl nový byt nebo dům finančně nedostupný, byli rádi, když jim rodiče umožnili bydlet s nimi v jedné domácnosti. Jestli se přitom jednalo o rodiče ženy nebo muže bylo ovlivněno jedině osobními vztahy v rodině a možnostmi konkrétního bytu / domu, nikoliv společenskými normami. Například J. Murdych (56 let, vyučen), se po svatbě přistěhoval k rodičům své ženy, protože na vlastní bydlení neměli finance. „Bydlení to bylo dobrý to jo, měli barák se zahradou a my jsme bydleli v prvním patře, měli jsme tam byt….děti si mohli hrát na zahradě, tchýně je sem tam hlídala…ale taky mě to někdy štvalo, že jo, že mohla kdykoliv přijít a byli jsme jim moc na očích." Když se později naskytla příležitost odstěhovat se od manželčiných rodičů a založit samostatnou domácnost, rád ji využil. O tom, jak velký je vliv vztahů s rodiči na postmaritální rezidenci svědčí i případ informátora M.Murdycha (30 let, vyučen). Po rozvodu rodičů nebyly vztahy v rodině dobré, otec se znovu oženil a matka propadla alkoholu, takže když se seznámil se svou pozdější ženou, v Josefově Dole ho nic nedrželo a přestěhoval se za ní do Prahy. Naopak další z mých informátorů

[44] LUX, Martin. Sociální nájemní bydlení v ČR ve světle komparativního srovnání. *Sociologický časopis* [online]. 2000, č. 2 [cit. 2009-06-25], s. 157-180.
Dostupný z WWW:
<http://sreview.soc.cas.cz/uploads/69a8da81d8a20555cb8fdae41ebf8ebd07600b16_383_157LUX.pdf>.

(F. Mašek, 53 let, ZŠ) měl se svými rodiči bezproblémové vztahy, a stejně tak i jeho manželka, kterou si po svatbě přivedl do domu ke svým rodičům. Bydleli ve dvougeneračním domě a vychovali tam dvě děti, s jejichž výchovou jim prarodiče pomáhali. Po jejich úmrtí informátor dům a pozemky k němu patřící zdědil.

3) Blízkost zaměstnání. Velmi podstatné pro výběr bydliště je místo, kde informátor získal práci, přičemž platí, že čím kvalifikovanější a finančně výše ohodnocená práce, tím je větší ochota se stěhovat do vzdálenějších míst. U většiny mých informátorů, kteří vykonávají nekvalifikovanou profesi, je však nové bydliště v blízkosti bydliště původního. Výjimkou je vysokoškolák O. Veselý (44 let, VŠ), který se kvůli poptávce po vysoce kvalifikované profesi, již vykonává, přestěhoval s rodinou do jiného kraje (z Karlovarského do Libereckého), konkrétně právě do Josefova Dolu.

4) Blízkost škole. Při zakládání nové domácnosti patří tento faktor k podružným, jelikož v Josefově Dole je mateřská i základní škola (jako ve všech obcích na Jablonecku) a je zcela běžné, že starší děti na střední školu dojíždějí vlakem do Tanvaldu, Jablonce, nebo Liberce.

Na základě výpovědí mých informátorů by se daly zobecnit čtyři typizované způsoby, jak dvojice bydlela a jak se její postmaritální rezidence v průběhu času měnila, tak jak pružně reaguje na nově vzniklé potřeby a příležitosti (narození dětí, odchod dětí z domova, výhodná nabídka bytu / domu apod.). V počátku každého vztahu informátora z mého výzkumného vzorku byl rezidenční princip dvojice duolokální, tzn. každý bydlel ve své původní domácnosti. Jednotlivé typy a to, jak se proměňovaly, rozlišuji od okamžiku, kdy dvojice vytvořila společnou domácnost.

Typické vzorce postmaritální rezidence tedy jsou následující:

1. Neolokalita. Nesezdaný / manželský pár spolu po nějaké době, kdy bydlí odděleně, začne bydlet ve společné domácnosti. Jako podtyp by bylo možné rozlišovat *neovirilokaci*, kdy se žena přistěhuje do již existující samostatné domácnosti muže, a *neouxorilokaci*, kdy se muž přistěhuje do již existující ženiny domácnosti.

2. Neolokalita – patrilokalita. Nesezdaný pár bydlel dva roky v podnájmu a po svatbě se nastěhoval do domu k manželovým rodičům.

3. Matrilokalita – neolokalita. Manželský / partnerský pár se nastěhuje k rodičům manželky / partnerky. Po nějaké době vytváří samostatnou vlastní domácnost.

4. Patrilokalita – neolokalita. Manželský / partnerský pár se nastěhuje k rodičům manžela / partnera. Po nějaké době vytváří samostatnou vlastní domácnost.

1. Neolokalita.

Tento typ je nejideálnějším řešením bydlení pro všechny informátory. Po nějaké době trvání partnerského vztahu dvojici přestalo vyhovovat bydlet odděleně a chtěla založit společnou domácnost. Často se kvůli financím, které nestačily na koupi vlastního bytu nebo domu, stěhovala do nájemního bytu. Jelikož nájemních bytů je v Josefově Dole dostatek, nemusela se dvojice stěhovat z původního místa bydliště (nebo alespoň z původního bydliště jednoho z nich). Jak říká jeden z mých informátorů (R. Schnedorf, 21 let, ZŠ) „…chodili jsme spolu už předtím, ale když jsme se znova dali dohromady, chtěli jsme pak už bydlet spolu…v kasárnách[45] se uvolnil byt, tak jsme šli tam…“. Ve společné domácnosti bydlí jeden rok a v budoucnu si chtějí koupit domek někde poblíž, to je však zatím vzhledem k jejich nízkému věku a finančním možnostem s ním souvisejícím nedostupné. Nájemní byty jsou v lokalitě Jablonecka poměrně dostupné, často je poskytuje zaměstnavatel (obvykle nějaká továrna – sklárna apod.). Do nájemního bytu (který manželka získala od zaměstnavatele - továrna na výrobu dřevěných hraček) se s manželkou po svatbě přestěhoval i informátor K.Ševčík (54 let, vyučen).

V jiném případě se dvojice přestěhovala do podnájmu a až později koupila byt nebo dům, nebo šla rovnou do vlastního bytu nebo domu. Záleželo to na finančních možnostech obou partnerů. U většiny mých informátorů je zřetelná tendence k zakládání nové domácnosti v blízkosti původního bydliště, tedy ve známém prostředí. Jako příklad bych uvedla informátorku E. Honzejkovou (46 let, SŠ), která jako jediná z mého výzkumného vzorku odmítla nabídku rodičů, aby se po svatbě s manželem nastěhovali k nim. „Chtěli jsme s manželem bydlet sami, jak se nám zlíbí a bez dohledu našich.

[45] Kasárna se říká nejstaršímu činžáku v Josefově Dole, podle toho, že vypadá jako kasárna. Bydleli v něm dělníci, kteří na konci 19. století stavěli železnici. V současné době patří k několika málo bytovkám v lokalitě a bydlí v něm zejména ti sociálně slabší.

Myslím, že soužití s rodiči by nedělalo dobrotu…máme je rádi samozřejmě, ale znáte to…Manžel tehdy dostal echo od jednoho známého, že se v Josefáči prodává domek. Jeli jsme se tam podívat, dům se nám oběma líbil, byl za dobrou cenu a nebylo to daleko od Desné, odkud s mužem pocházíme. Tak jsme ho koupili a po nějaké době zrekonstruovali k obrazu svému.“ Z tohoto příkladu je vidět, že finanční možnosti páru středoškoláků byly lepší, než většiny z mých informátorů, kteří mají jen základní vzdělání nebo jsou vyučeni. Jediný vysokoškolák z mých informátorů (O. Veselý, 44 let, VŠ) se do Josefova Dolu přistěhoval s rodinou ze Sokolova. Sháněli tam vysoce kvalifikovanou profesi, kterou vykonává a manželé se dohodli, že chtějí bydlet na venkově. Po několikaletém bydlení ve služebním bytě si v Josefově Dole postavili dům. S příbuznými v původním místě bydliště se stýkají dále, ale kvůli vzdálenosti to již není tak častý kontakt jako dříve. Vzhledem k jejich vyššímu věku při zakládání domácnosti (pro informátorku J. Veselou to bylo druhé manželství) rodiče do jejich rozhodnutí o stěhování nijak nezasahovali, dokonce prý schvalovali, že se s dětmi ze znečištěného Sokolova stěhují za zdravějším ovzduším.

O tom, jak velký je vliv vztahů s rodiči na postmaritální rezidenci svědčí případ informátora M.Murdycha (30 let, vyučen). Jeho rodiče se rozvedli, když mu bylo 14 let. Cituji: „No nejdřív jsem bydlel s mámou, ta ale tenkrát hodně pila a vodila si domů chlapy, no nebylo to lehký…Tak jsem šel radši k tátovi a jeho druhý ženě, tam to ale taky nebylo moc dobrý….“. Když se seznámil se svou pozdější ženou, v Josefově Dole ho nic nedrželo a přestěhoval se za ní do Prahy. Po svatbě si chtěli koupit byt a kvůli drahému bydlení v hlavním městě si koupili byt v blízkém Kladně. Za rodiči a starými kamarády do Josefova Dolu občas jezdí na návštěvu.

Posledním podtypem tohoto vzorce je situace, kdy spolu žijí rozvedení partneři, oba již středního věku a většinou již s dospělými a odstěhovanými dětmi. Z devatenácti informátorů se jich sedm rozvedlo (jeden dokonce dvakrát), pět z nich žije v nesezdaném svazku. U tohoto podtypu platí, že se jeden přistěhuje k tomu druhému do již existující domácnosti. V tomto případě by bylo možné rozlišovat neovirilokaci a neouxorilokaci, podle toho, zda se přistěhovala žena do mužovy domácnosti nebo obráceně, já tak však nečiním, protože na to měly vliv jedině konkrétní praktické okolnosti. Dvojice se nastěhovala tam, kam měla možnost, případně pokud se nabízelo možností bydlení více, vybrala si tu pro ni výhodnější. Důležitou roli zde hrála velikost bytu / domu, nová

domácnost se zpravidla zakládala tam, kde byly výhodnější podmínky, tzn. větší byt, nebo z bytu do domu či ze společné domácnosti s rodiči do samostatné domácnosti.

Např. informátorka V. Brožová (41 let, ZŠ) žije se svým druhem (informátor M. Král st., 59 let, vyučen) již 18 let. Oba jsou rozvedeni a z předchozích manželství mají děti. V počátcích jejich vztahu jí její druh nabídl, ať se k němu i s dětmi přestěhuje do domu, který měl v pronájmu od Lesů České republiky, s.p. Vzhledem k tomu, že to bylo v Josefově Dole, odkud oba pocházejí, a mohla tak zůstat v každodenním kontaktu se svými rodiči, u kterých bydlela do té doby, ráda jeho nabídku přijala. „V tý době jsme byli oba dávno rozvedený. Mirek se zachoval skvěle, vždyť kterej chlap by se postaral o dvě cizí děti a financoval jejich výchovu…“. Později se přestěhovali do domu po jeho rodičích, který zrekonstruovali a bydlí v něm s jejich společnou dcerou a jednou z jejích dcer. Přestože se jedná o druhý vztah, u většiny z mých informátorů, kteří po rozvodu žijí v nesezdaném svazku, plní nově vzniklá rodina dále reprodukční funkci. I s druhým partnerem mají společně děti. Jsou však oproti mladším informátorům více zajištěni, protože první fázi zakládání samostatné domácnosti již mají za sebou. Nájemní bydlení se u těchto informátorů vyskytuje méně často, většinou se jeden z partnerů přistěhuje k tomu druhému do jeho vlastního bytu nebo domu.

2. Neolokalita – patrilokalita

Druhým typem rezidenčního vzorce byla neolokalita – patrilokalita. Ukázalo se, že možnost bydlení ještě před svatbou se nabízela i té starší generaci mých informátorů, kteří společnou domácnost zakládali v 70. letech. Jeden z mých informátorů (F. Mašek, 53 let, ZŠ) začal se svu přítelkyní bydlet v nájemním bytě v blízkosti rodičů „…no a po dvou letech co jsme bydleli u Pěnkavů[46] jsme se vzali a šli bydlet k našim nahoru….“ Jedná se o dvougenerační dům, nabízelo se ho tedy využít, mladá dvojice navíc ani, kvůli nedostatku financí, neměla jinou možnost. Manželovi rodiče se po narození dětí přestěhovali do prvního patra, kde je k dispozici samostatný pokoj, kuchyně, koupelna i obývák a mladí manželé bydleli v přízemí. Vycházeli spolu dobře, prarodiče pomáhali s výchovou a hlídáním dětí (i přes kuriózní fakt, že se informátorova německá matka nikdy nenaučila česky). Tento vzorec byl v mém vzorku ojedinělý. Vyplývá z něj, že ačkoliv jsou ekonomické faktory důležité, někteří lidé se nepotřebovali uskromňovat, případně si brát půjčku, aby dosáhli vlastního samostatného bydlení, obzvlášť když

[46]… tak se dodnes říká domu, podle jejich dřívějších majitelů.

vycházeli s rodiči bez problému a dům byl pro bydlení dvou generací uzpůsoben, tak jako v tomto případě.

3. Matrilokalita – neolokalita.

Z rozhovorů s informátory vyplývá, že vždy chtěli bydlet samostatně, ale ne vždy to bylo především z finančních důvodů možné. Proto byli rádi, když jim rodiče umožnili bydlet s nimi v jedné domácnosti. Jestli se přitom jednalo o rodiče ženy nebo muže bylo ovlivněno jedině osobními vztahy v rodině a možnostmi konkrétního bytu / domu, nikoliv společenskými normami. Například informátorka L. Samková (29 let, vyučena) bydlela se svým současným partnerem nejprve odděleně, kdy ona bydlela v domě s rodiči a on v bytě se svojí matkou. Po půl roce, kdy u svého partnera pouze občas přespávala, se přestěhovali do domu k jejím rodičům, kde měli k dispozici svůj pokoj a koupelnu. Tam bydleli asi rok a pak se přestěhovali do uvolněného domu, kde původně bydlel otec jejího partnera (informátor M.Král st.), který se se svou družkou přestěhoval do zrekonstruovaného domku po jeho rodičích. Později její partner dům, který měli v pronájmu od Lesů České republiky s.p., odkoupil. Z tohoto příkladu je patrné, že i když jde dvojice, ať už partnerská nebo manželská, nejprve bydlet k rodičům jednoho z nich, nemusí to být definitivní. I z výpovědi jiného informátora (J. Murdych, 56 let, vyučen) který zakládal domácnost v 70. letech, vyplývá, že když se nabídla příležitost odstěhovat se od manželčiných rodičů a založit samostatnou domácnost, rád ji využil. „…bydleli jsme s dětma v bytě u rodičů mé ženy v Tanvaldě. Bydlení to bylo dobrý to jo, měli barák se zahradou a my jsme bydleli v prvním patře, měli jsme tam byt….děti si mohly hrát na zahradě, tchýně je sem tam hlídala…ale taky mě to někdy štvalo, že jo, že mohla kdykoliv přijít a byli jsme jim moc na očích.“ Když změnil zaměstnání, získal od sklárny, ve které pracoval, do pronájmu byt ve svém původním bydlišti v Josefově Dole, tak se s rodinou přestěhovali. Roli samozřejmě nehrají jen finanční podmínky, ale i sympatie a antipatie v rodině, a také situace, v níž se rodina nachází. Ačkoliv se to tento informátor zdráhal přiznat, lze předpokládat, že to byla pro rodinu výrazná pomoc, když jim tchýně pomáhala s malými dětmi. Když děti dosáhly školního věku, nebylo již třeba péči o ně tolik obstarávat, tudíž nevadilo, že se přestěhovali. V novém bydlišti měly navíc děti blízko zase k prarodičům z otcovy strany. Základní škola byla na dosah a na střední školu pak děti dojížděly do Jablonce vlakem.

Pod tento typ by bylo možné zahrnout i příklad již zmíněné informátorky V. Brožové (41let, ZŠ). Když se provdala, měla možnost se s manželem a malou dcerou přestěhovat do nájemního bytu v Jablonci. Protože se jí ale nelíbil (byl malý atd.), nastěhovali se k informátorčiným rodičům do samostatného bytu v jejich domě. „..no jemu [manželovi] se to moc nelíbilo, protože pil, kolikrát vyváděl a naši to viděli….ale já nevím co bych tenkrát bez rodičů dělala, hrozně mi pomohli, i finančně se o holky starali, oblečení jim kupovali a tak.“ Bývalý manžel byl alkoholik, informátorka se s ním po dvou letech rozvedla a bydlela s dvěma dcerami u rodičů. Po nějaké se nastěhovala ke svému druhovi, jak již bylo zmíněno v prvním typu[47].

4. Patrilokalita

Z devatenácti mých informátorů se tento vzorec objevil pouze u jedné z nich, a to u M. Noskové (54 let, vyučena), která se po svatbě přestěhovala k rodičům svého manžela do Jablonce. Podle ní to bylo ideální, měli velký dům a ocenila i výhody bydlení ve větším městě (větší výběr škol pro děti, nemocnice v místě bydliště atd.). Samozřejmě, že se někdy s tchýní neshodla „….ale to je přece v takový situaci normální, dvě ženský, dvě hospodyně, to někdy nedělá dobrotu…ale stará paní byla fajn, každej má svý mouchy, ne?“ Nadále byla v kontaktu s příbuznými a přáteli v Josefově Dole (odkud to do Jablonce není daleko). Po rozvodu s manželem se spolu s dospívajícím synem přestěhovala zpět do Josefova Dolu do nájemního bytu „v kasárnách“, aby byla blíž svým rodičům (i když důležitou roli hrála i dostupnost levného bydlení „v kasárnách“). S tchýní a tchánem však udržovala kontakt i po rozvodu, i když především kvůli synům. V současné době bydlí s druhem v jeho domě[48].

Z mého výzkumu tedy vyplývá, že princip neolokality je u výzkumného vzorku vždy ideálním řešením. Pokud je něco překážkou pro dosažení tohoto ideálu, je to jen ekonomická nedostupnost vlastního bydlení. To, že finanční možnosti většiny mladých domácností v České republice jsou značně omezeny a samostatné bydlení je pro ně těžko dostupné, dokazují i statistické údaje. Z údajů ze Sčítání lidu, domů a bytů v roce 1991 je patrné, že nejstísněněji bydlely domácnosti s hlavou domácnosti do 35 let a v roce 2001 to

[47] Rozlišuji zde dva páry – bývalé manželství informátorky V. Brožové, které by spadalo pod vzorec duolokalita – matrilokalita a její současný nesezdaný vztah s druhem, který jsem zařadila do prvního typu duolokalita – neolokalita.
[48] Opět by se dalo zařadit jako duolokalita – neolokalita, jelikož se jedná o jiný vztah.

nebylo o mnoho lepší. Při sociologickém výzkumu „Bydlení mladých snoubenců“ z roku 1997 informátoři uváděli, že jim nevyhovuje ani oddělené bydlení, ani bydlení společné, pokud žijí u rodičů jednoho z nich. (Dupal 2005: 318-319) V průběhu roku 2001 uskutečnil Sociologický ústav AV ČR rozsáhlé šetření postojů české populace k problematice bydlení. Výzkum *Postoje k bydlení v ČR 2001* byl proveden na vzorku více než 3 500 respondentů starších 18 let.[49] Výběrový soubor byl reprezentativním vzorkem české populace. Informátoři byli formou standardního rozhovoru dotazováni na spokojenost se stávajícím bydlením a na situací v oblasti bydlení v České republice obecně, na názory na finanční dostupnost bydlení, postoje k černému trhu s byty, k bytové politice státu, srovnání současné situace v oblasti bydlení se stavem před rokem 1989 a na řadu dalších tématických okruhů. Podíl informátorů do 35 let tvořil v tomto výzkumu více než třetinu z celkového počtu dotázaných osob.[50] Podle tohoto výzkumu se mladí lidé, kteří hledají své první nezávislé bydlení, setkávají s celou řadou problémů. Na rozdíl od běžné praxe většiny západoevropských zemí, kde je nájemní sektor považován za místo, kde lidé vstupující na trh s bydlením obvykle zahajují svou dráhu bydlení, je v České republice situace odlišná. Plošná regulace nájemného, která byla ve většině západoevropských zemích opouštěna v průběhu sedmdesátých let minulého století a nahrazována liberálnějšími metodami omezujícími nadměrné zisky pronajímatelů, způsobuje značnou rigiditu nájemního sektoru v České republice. Jejím důsledkem je fyzická nedostupnost nájemních bytů s regulovaným nájemným a do značné míry uměle vytvářená iluze bytové nouze. Mladí lidé jsou tedy nuceni hledat bydlení v segmentu výrazně nákladnějšího bydlení vlastnického nebo jsou odkázáni na podnájmy či pronájmy v bytech soukromých majitelů (zpravidla za tzv. “tržní" nájemné), případně v obecních bytech (nelegální pronájmy komunálních bytů). Takováto situace může být zdrojem sociálních konfliktů ve společnosti (“střet" mezi těmi, kteří se nějakým způsobem dostali do sektoru regulovaného nájemního bydlení a ostatními, kteří jsou odkázáni na výrazně nákladnější formy bydlení) a může představovat důvod, proč se názory a postoje mladých respondentů v některých otázkách mohou výrazně lišit od postojů starších lidí, kteří si svou bytovou situaci už zpravidla vyřešili.“ (Sunega 2008) Na základě těchto rozdílů,

[49] Výběr dotazovaných byl proveden metodou kvótního výběru, přičemž kvótní znaky zahrnovaly: věk, vzdělání, velikost místa bydliště a částečně právní důvod užívání domu/bytu respondenta. Sběr dat provedla agentura STEM, výzkum finančně podpořily Grantová agentura Akademie věd České republiky a Ministerstvo pro místní rozvoj. (Sunega 2008)

[50] 1 269 lidí (Sunega 2008)

které zhruba odpovídají rozdělení mých informátorů na ty, kteří zakládali samostatnou domácnost před a po roce 1989, by bylo možné předpokládat, že mezi mladými lidmi najdeme vyšší podíl těch, kteří budou se svým současným bydlením nespokojeni. Příčin může být celá řada: nevyhovující bydlení společně s rodiči, fyzická nedostupnost nájemního bydlení a finanční nákladnost bydlení vlastnického, nevyhovující dočasné formy bydlení, například v podnájmech. Výsledky tohoto výzkumu[51] tuto hypotézu sice potvrzují, nejedná se však o nijak propastný rozdíl. Z výzkumu vyplývá, že čeští občané jsou se svým současným bydlením v průměru spokojeni. (Sunega 2008) S tím se shodují i mé závěry. Výrazněji nespokojeni se svým bydlením byli informátoři v situaci, kdy byli okolnostmi nuceni bydlet buď s rodiči, nebo v podnájmu. Tato fáze už je ale většinou za nimi a většina mých informátorů je s bydlením poměrně spokojená.

Při posuzování postmaritální rezidence a všeobecně podmínek bydlení jsem, ač je to velmi překvapivé, nenarazila na žádný rozdíl mezi těmi informátory, kteří zakládali domácnost před sametovou revolucí a těmi, kteří ji zakládali po roce 1989. To může být způsobeno nezměněnými podmínkami týkajícími se možností využití služebního bytu nebo dokonce domu, který v dané oblasti často poskytuje zaměstnavatel (zpravidla nějaká továrna, nebo již zmíněné Lesy České republiky,s.p.). Nemohu ale usuzovat ani na to, že by to před rokem 1989 bylo co se týče bydlení jednodušší. V obou skupinách se vyskytují páry, kterým zpočátku nezbývala jiná možnost, než bydlet s rodiči jednoho z nich. Některým na tom vadila ztráta soukromí a jak se naskytla možnost samostatného bydlení, odstěhovali se. Jiní, spokojenější s bydlením v dvougeneračním domě, si uvědomili finanční i další výhody (hlídání a pomoc s dětmi, pomoc při práci v hospodářství atd.) a žijí tak celý život. V rozhodování o místě nového bydliště hrají roli nejen ekonomické a prostorové podmínky a vztahy s rodiči, ale samozřejmě také individuální charakteristiky jedinců.

[51] Zatímco ve skupině respondentů starších 35 let spokojenost se stávajícím bydlením ohodnotilo známkou jedna až pět 83,2 % osob, ve skupině mladých lidí ve věku do 35 let činil odpovídající podíl 77,1 %. Průměrná známka, kterou ocenili své bydlení lidé ve věku do 35 let činila 4, mezi lidmi staršími 35 let měla hodnotu 3,6. (Sunega 2008)

4.2. Postmaritální rezidence vzhledem k širší sídelní jednotce

Co se týče postmaritální rezidence vzhledem k širší sídelní jednotce, je v Josefově Dole tendence k budování nové domácnosti v původním místě bydliště, není zde však již tak silná převaha nad ostatními druhy rezidence. Patrimatrilokální (kdy oba partneři pocházejí z místa současného bydliště) je vzhledem k sídelní jednotce z mého vzorku cca 34% párů, což nasvědčuje tomu, že při výběru partnera hraje důležitou roli prostorová blízkost, obzvlášť u jedinců vyučených a se základním vzděláním, které neodvádí do nové lokality vysokoškolské studium či vysoce kvalifikovaná práce. Při mém terénním výzkumu se mi jeden z informátorů (P. Červenka, 32 let, vyučen) svěřil, že v Josefově Dole a blízkém okolí nejsou žádné nezadané svobodné dívky „…no žádný nezadaný baby tu prostě nejsou, tady chcíp pes…“ a i možností k seznámení se zrušením místní diskotéky ubylo. Podle sociologa T.Katrňáka mají svobodní muži se základním vzděláním nebo vyučením, což je právě případ mého informátora, na seznámení mizivé vyhlídky. „Svobodní muži žijící ve vesnickém prostředí a mající nízké vzdělání v následujících letech budou jen s velkými obtížemi hledat potenciální nevěsty na sňatkovém trhu. Jednoduše tam nejsou. A pokud tam jsou, táhne je to jinam, za ženichem s vyšším vzděláním.“ (Katrňák 2001: 237)

Zhruba 26% párů z mého vzorku je vzhledem k širší sídelní jednotce patrilokálních, 23% nelokálních a 17% matrilokálních. Hlavním důvodem výběru místa bydliště je ve všech případech možnost získání bytu / domu, který mají lidé v této oblasti často možnost si pronajmout (a třeba i následně odkoupit) od skláren či jiných továren, kde pracují. Sledované páry se většinou držely v oblasti Jablonecka, tzn. pokud se stěhovaly mimo Josefův Důl, většinou to bylo za prací[52] či za novým partnerem a nebylo to daleko – do Tanvaldu, Jiřetína, Smržovky, Jablonce atd. Jediný informátor z mého vzorku, který se odstěhoval z oblasti Jablonecka, je již zmiňovaný M. Murdych (30let, vyučen). Přestěhoval se za svou budoucí manželkou nejprve do Prahy a posléze do Kladna. Jeho rozhodnutí bylo zásadně ovlivněno tím, že ho v původním místě bydliště

[52] V České republice je všeobecně relativně nízká míra vnitřní migrace (kdy se lidé stěhují mezi územními celky v rámci státu) – podle údajů Českého statistického úřadu byl celkový objem vnitřní migrace v ČR v roce 2004 216 831 stěhování, z nichž bylo 31,2% z kraje do kraje, 17,2% z okresu do okresu uvnitř jednotlivých krajů, nejvíce ale mezi obcemi v rámci jednotlivých okresů – 51,6% stěhování. Svědčí to o uzavřenosti migračních toků na úrovni jednotlivých okresů. Důvody stěhování (změna pracoviště, učení a studium, sňatek, rozvod, bytové důvody atd.) sice byly ČSÚ také sledovány, nicméně kvůli malé ochotě stěhujících se uvádět důvody svého jednání je spolehlivost těchto údajů nízká. (Lux, Sunega 2007: 306, 314)

(Josefově Dole), nic nedrželo. Kvůli neshodám s rodiči, které trvaly od jejich rozvodu a také kvůli matčině alkoholismu, byl vlastně rád, že měl důvod se odstěhovat. Dalšími informátory, kteří se přestěhovali do nové domácnosti velmi vzdálené od té původní, v tomto případě naopak do Josefova Dolu, jsou O. Veselý (44 let, VŠ) a jeho manželka (J. Veselá, 53 let, SŠ). Ti se, jak jsem již zmínila, přistěhovali, protože v Josefově Dole potřebovali vysoce kvalifikovanou profesi, kterou O. Veselý vykonává a rodina chtěla bydlet na venkově, kde si postavila dům.

4.3. Další zjištění

Rozdíly v postmaritální rezidenci mezi manželskými a nesezdanými páry jsem nevysledovala. Na mém výzkumném vzorku se mi ale potvrdilo zmiňované Možného tvrzení, že v České republice je rodičovství nesezdaného páru spojeno spíše s nižším socioekonomickým statusem a také menším kulturním kapitálem. (Možný 2006: 265) Z analýzy genealogií (celkem 129 párů, z nichž je 104 párů manželských – cca 80% a 25 párů nemanželských – cca 20%) vyplývá, že vyšším vzděláním se snižuje četnost výskytu nesezdaného soužití. Také další Možného teze, že opakované manželství (tj. druhé či další manželství), je dost odlišné od manželství prvního a má o něco větší pravděpodobnost rozvodu, jakoby se ho partneři méně báli, se na příkladu jednoho informátora (J. Murdych, 56 let, vyučen) ukázala jako pravdivá. (Možný 2006: 224) Tento informátor se rozvedl dvakrát a v současné době žije s družkou. Vzhledem k vyššímu věku již další svatbu neplánuje.

Jak sezdané, tak nesezdané páry zpravidla udržují kontakt se svými příbuznými v okolí, pokud s nimi ovšem dobře vycházejí. Mladé maminky často využívají své matky k hlídání dětí, muži v příbuzenstvu spolu pracují, když ne v zaměstnání tak např. při obstarávání vlastního pole či dobytka. Běžná je vzájemná pomoc nejen příbuzných, ale i sousedů, kdy se scházejí např. při hrabání sena. Muži spolu, jak je v české kultuře běžné, často chodí na pivo do hospody. Vzdálenost od příbuzných v rámci okresu není problém, jelikož skoro každý vlastní auto nebo využívá dopravu železniční.

Výjimečnou situaci v historii Josefova Dolu představuje doba po poválečném odsunu německého obyvatelstva, kdy se hodně lidí stěhovalo do prázdných domů a bytů, opět se ale jedná o jednání, kdy lidé pouze využívali příležitosti k novému a samostatnému bydlení. Při zjišťování, kam sahají kořeny mých informátorů, jsem došla

k závěru, že z těch, kteří pocházejí z oblasti Jizerských hor jich 35% má předky v dané oblasti ještě před válkou (kteří byli buď české národnosti, nebo německé a nebyli odsunuti), naopak předkové 65% přišli po válce, s vlnou nové kolonizace pohraničí. Často přicházeli z českého vnitrozemí, ze Slovenska, z Rumunska atd.

5. Závěr

Cílem mé práce bylo zjištění postmaritálních rezidenčních vzorců v oblasti Josefova Dolu a snaha zjistit faktory, které toto usazování párů ovlivňují. Na základě terénního výzkumu mohu říci, že v lokalitě výzkumu se vzhledem k domácnosti vyskytuje tendence k neolokalitě. Tento princip je v české společnosti ideálem již od počátků novověku. Partnerský pár chce vždy založit novou domácnost, a pokud k tomu nemůže z nějakých důvodů dojít hned (většinou kvůli tomu, že je samostatné bydlení pro dvojici finančně nedostupné), bere zavděk tím, že může bydlet s rodiči jednoho z partnerů. V naší společnosti není nijak kulturně podmíněno, čí rodiče to mají být, zda ženy, nebo muže. Vliv hrají jen konkrétní rodinné vztahy a také podmínky bydlení, jako velikost bytu / domu či počet osob domácnost obývajících. Snaha partnerů založit novou domácnost je okolím a příbuznými vnímána jako samozřejmost, což svědčí o zakořenění principu neolokality v západní kultuře. Většinou spolu bydlí rodina nukleární, spolužití rozšířené rodiny je přechodnou fází, než partnerský pár získá možnost odstěhovat se „do svého“.

Je poměrně běžné, že rezidence se v průběhu času mění, jak se proměňují finanční a další možnosti dvojice a také její potřeby, které se mění zejména s narozením dětí a později s jejich odchodem z domova. Proměny bydlení partnerských / manželských párů z mého vzorku jsem se snažila ilustrovat pomocí typizovaných schémat. V počátku každého vztahu informátora z mého výzkumného vzorku byl rezidenční princip dvojice duolokální, tzn. každý bydlel ve své původní domácnosti. Jednotlivé typy a to, jak se proměňovaly, jsem rozlišovala od okamžiku, kdy dvojice vytvořila společnou domácnost. Nejčastěji zastoupeným typem, který všichni mí informátoři považují za ideální, je nelokální postmaritální rezidence. Dvojice zakládala společnou domácnost většinou v místě původního bydliště, poblíž příbuzných a přátel. Z finančních důvodů byl místem první domácnosti většinou nájemní byt či dům, u informátorů s vyšším vzděláním se projevila lepší finanční zajištěnost tím, že si mohli dovolit pořídit si vlastní dům. Dalším typem byla situace, kdy se dvojice z ekonomických důvodů nastěhovala do domácnosti k rodičům jednoho z nich, většinou to však bylo jen na nějakou dobu a jak se nabídla možnost samostatného bydlení, odstěhovala se. Tyto typy jsem popsala vzorci matrilokalita – neolokalita a patrilokalita – neolokalita. Výjimečným typem byl ten, jenž popisuje schéma neolokalita – patrilokalita, který je zastoupený pouze jedním párem.

V toto případě se dvojice po pár letech bydlení v nájemním bytě vzala a přestěhovala se k manželovým rodičům. Zásadní roli v tomto případě hrála sice také finanční nedostupnost samostatného bydlení, ale především bezproblémové vztahy s rodiči, kteří pomáhali s výchovou vnoučat a také vyhovující prostorové možnosti dvougeneračního domu.

Z analýzy genealogií výplývá, že s ohledem na širší sídelní jednotku je většina domácností patrimatrilokálních, kdy oba partneři pocházejí z místa současného bydliště, což svědčí o důležitosti faktoru prostorové blízkosti při seznamování. Partimatrilokalita ale mezi ostatními typy postmaritální rezidence nepřevažuje nijak výrazně. Na zkoumaném vzorku se projevovala inklinace k setrvání v oblasti Jablonecka, lidé se tam stěhují převážně za prací a také když mají možnost získat vhodný byt nebo dům, což se právě poměrně často pojí se zaměstnáním. Sousedé a příbuzní se v Josefově Dole často scházejí a také si vzájemně poskytují různé služby, které ve městě nahrazují anonymní služby placené.

Domnívám se, že co se týče zjištěné neolokality vzhledem k domácnosti, lze výsledky výzkumu vztáhnout nejen na celou oblast Jablonecka, ale na celou Českou republiku. V ostatních ohledech je třeba rozlišovat mezi venkovem a městem, i když každá oblast má samozřejmě svá specifika.

6. Seznam použité literatury a pramenů:

BARNARD, Alan, SPENCER Jonathan. *Encyclopedia of Social and Cultural Antropology*. London, 1996. (převzato z Budilová 2003)

BERNAND, R. H. *Research Methods in Anthropology. Qualitative and Quantitative Approaches*. Oxford: AltaMira Press, 1995.

BROŽOVÁ, Zuzana. *Demografické a sociální otázky současného rodinného života. Příbuzenské kontakty v současné rodině*. 2006. (bakalářská práce)

BUDILOVÁ, Lenka. *Analýza příbuzenství na příkladu romské osady v Chmilianských Jakubovanech*, 2003. (bakalářská práce)

BUDILOVÁ, Lenka. *Studium příbuzenství a sociální antropologie*. www.antropoweb.cz. 21.2.2009, 2009, [cit. 2009-05-27], dostupný z WWW: <http://www.antropoweb.cz>.

BUDILOVÁ, Lenka, JAKOUBEK Marek. *Cikánská rodina a příbuzenství*, Dryada, 2007.

COPANS, Jean. *Základy antropologie a etnologie*, Praha: Portál, 2001.

DISMAN, Miroslav. *Jak se vyrábí sociologická znalost*. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2002.

DUPAL, Jaroslav. Bytová situace a přístupy mladých lidí k získání bytu na lokální úrovni. *Sociologický časopis*. 2005, č. 2, s. 317-325.

GEIST, Bohumil. *Sociologický slovník*. Praha: Victoria Publishing, 1992.

GIDDENS, Antony. *Sociologie*. Praha: Argo, 1999.

GOODY, Jack. *Proměny rodiny v evropské historii*. Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 2006.

HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum*. Praha: Portál, 2005.

HORSKÝ, Jan, SELIGOVÁ, Markéta. *Rodina našich předků*. Praha: Nakladatelství lidové noviny, 1996.

HRBEK, Jaroslav, et al., 2009, *Encyklopedický slovník českých dějin 1938 – 1945 : Vysídlení Němců z Československa.* Ústav pro soudobé dějiny AV ČR [online]. [cit. 2009-05-27]. Dostupný z WWW:
< http://www.usd.cas.cz/UserFiles/File/Publikace/Slovnik38_45.pdf>.

CHALOUPKOVÁ, Jana. Dohromady nebo každý zvlášť? Hospodaření s příjmy manželských a nesezdaných párů. *Sociologický časopis*, 2006, č. 5, s. 971-986.

KATRŇÁK, Tomáš. Strukturální příčiny poklesu sňatečnosti a nárůst svobodných v devadesátých letech v České republice. *Sociologický časopis*, 2001, č. 2, s. 225-239.

KURAL, Václav. *Místo společenství konflikt! Češi a němci ve Velkoněmecké říši a cesta k odsunu (1938 – 1945)*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů Praha, 1994.

LOFFLAND,John, LOFFLAND, Lyn. *Analyzin Social Setting: A Guide to Qualitative Observation and Analysis.* Belmond. Wadsworth. 1984. (převzato z Disman 2002)

LUKÁČ, Petr. *Římské manželství*, 2009. (diplomová práce)

LUX , Martin. O spokojenosti českých občanů s užívaným bydlením. *Sociologický časopis* [online]. 2005, č. 2 [cit. 2009-06-25], s. 227-252.
Dostupný z WWW:
<http://sreview.soc.cas.cz/uploads/174991c37f05f03d5fe387883d7a4a8d6f527abf_548_24lux20.pdf>.

LUX, Martin. Sociální nájemní bydlení v ČR ve světle komparativního srovnání. *Sociologický časopis* [online]. 2000, č. 2 [cit. 2009-06-25], s. 157-180.
Dostupný z WWW:
<http://sreview.soc.cas.cz/uploads/69a8da81d8a20555cb8fdae41ebf8ebd07600b16_383_157LUX.pdf>.

LUX, Martin, SUNEGA, Petr. Vliv podmínek bydlení na zamýšlenou migraci české populace za prací. *Sociologický časopis*. 2007, č. 2, s. 305-332.

MALINA, Jaroslav a kolektiv – *Antropologický slovník aneb co by mohl o člověku vědět každý člověk*. Brno : Akademické nakladatelství CERM, 2009. Dostupný z WWW: <http://anthrop.sci.muni.cz/page.yhtml?id=445>.

MOŽNÝ, Ivo. *Rodina a společnost*. Praha : Sociologické nakladatelství, 2006.

MURPHY, Robert F.. *Úvod do kulturní a sociální antropologie*. Praha: Sociologické nakladatelství, 1998.

MURDOCK, G.P.. *Social Structure*. New York: The Free Press, 1965.

NEVRLÝ, Miloslav. *Kniha o Jizerských horách*. Liberec: Severočeské nakladatelství, 1981.

PERMAN, K.. Fakta o odsunu Němců. sborník *Česko – německé vztahy: česká stanoviska*. 1998, str. 101.

RINDFUSS, R.R., VANDEN HEUVEL, A.. Cohabitation : A Presursor to Marriage or an Alternative to Being Single?, *Population and Development Review* 16 (4), 1990. str. 703-726 (převzato z Chaloupková 2006).

RIVERS, W.H.R.. *Kinship and Social organization*. New York: The Athlone Press, 1968.

SAHLINS, Marshall. *The Use and Abuse of Biology. An Anthopological Critique of Sociology.* Ann Arbor: The University of Michigan Press, 1976. (převzato z Skupnik 1998).

SKUPNIK, Jaroslav. *Manželství a sexualita z antropologické perspektivy. Panoráma biologické a sociokulturní antropologie: modulové učební texty pro studenty antropologie a „příbuzných" oborů*. Brno: Nauma, 2002.

SKUPNIK, Jaroslav. Příbuzenský výběr a etnografická data. *Český lid*. 1998, č. 3.

STANĚK, Tomáš. *Předpoklady, průběh a důsledky vysídlení Němců z Československa (1918 – 1948)*. Ostrava: Amosium servis, 1992.

Sociologický ústav AV ČR. *Velký sociologický slovník*. Praha : Karolinum, 1996.

SOUKUP, Václav. *Přehled antropologických teorií kultury*. Praha: Portál, 2000.

SUNEGA, Petr. *Spokojenost s bydlením : Názory na úlohu státu na trhu s bydlením mezi mladými* . Veřejná správa : Týdeník vlády České republiky [online]. 2008, 2008, č. 15 [cit. 2009-06-06]. Dostupný z WWW: <http://web.mvcr.cz/archiv2008/casopisy/s/2003/0015/tema_1.html>.

Tabulka počtu obyvatel k 31.12.2008. *Josefodol občasník*. roč. 2009, č. 1, s. 3.

VODÁKOVÁ, A., VODÁKOVÁ, O., SOUKUP, V. – *Sociální a kulturní antropologie*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2000.

Další zdroje:

Terénní výzkum a jeho interpretace. Www.portal.cz [online]. [cit. 2009-06-06]. Dostupný z WWW: <http://www.portal.cz/scripts/detail.php?id=26153>.

Josefův Důl. Www.turistik.cz [online]. 2009 [cit. 2009-06-06]. Dostupný z WWW: <http://www.turistik.cz/cz/kraje/liberecky-kraj/okres-jablonec-nad-nisou/josefuv-dul-okres-jablonec-nad-nisou/>.

Www.pametihodnosti.cz [online]. 1998 , 5.6.2009 [cit. 2009-06-06]. Dostupný z WWW: <http://www.pametihodnosti.cz/slovnik/115/salovani.html>.

Http://www.josefuvdul.cz/ [online]. 2009, [cit. 2009-06-06]. Dostupný z WWW: <http://www.josefuvdul.cz/>.

Http://studio-plus.tv/ [online]. 2008 , [cit. 2009-06-06]. Dostupný z WWW: <http://studio-plus.tv/>.

Http://www.firmy.cz/detail/357571-zs-a-ms-josefuv-dul-josefuv-dul-dolni-maxov.html [online]. 2009 [cit. 2009-06-09]. Dostupný z WWW: <http://www.firmy.cz/detail/357571-zs-a-ms-josefuv-dul-josefuv-dul-dolni-maxov.html>.

Http://www.firmy.cz/detail/163628-detoa-albrechtice-jiretin-pod-bukovou.html [online]. 1996 , 2009 [cit. 2009-06-09]. Dostupný z WWW: <http://www.firmy.cz/detail/163628-detoa-albrechtice-jiretin-pod-bukovou.html>.

Www.seznamskol.eu [online]. 2009 [cit. 2009-06-09]. Dostupný z WWW: <www.seznamskol.eu>.

Http://www.domovmaxov.eu [online]. 2009 [cit. 2009-06-09]. Dostupný z WWW: <http://www.domovmaxov.eu>.

Http://www.firmy.cz/detail/472276-bravalm-josefuv-dul.html [online]. 1996 , 2009 [cit. 2009-06-09]. Dostupný z WWW: <http://www.firmy.cz/detail/472276-bravalm-josefuv-dul.html>.

Http://www.desna-glass.cz/archive/racek/cz/index.html [online]. 2009 [cit. 2009-06-09]. Dostupný z WWW: <http://www.desna-glass.cz/archive/racek/cz/index.html>.

ČTK, Sociolog: Lidé budou nadále volit raději bydlení \"ve vlastním\". *Ceskenoviny.cz* [online]. 2009 [cit. 2009-06-21]. Dostupný z WWW: <http://www.ceskenoviny.cz/regiony/plzensky/zpravy/sociolog-lide-budou-nadale-volit-radeji-bydleni-ve-vlastnim/376117&id_seznam=>.

7. Resumé

In this thesis I would like to describe postmarital residential patterns in the area of Josefův Důl (district of Jablonec nad Nisou, Jizerské hory), that means: where husband and wife – or a man and woman who live in a relationship - establish their household and which circumstances influence this decision. The topic of this thesis is looked at from the point of view of sociocultural antropology, a scientific discipline which deals with problems of kinship and with rules of postmarital residence. Postmarital residence can be patrilocal (husband and wife live in husband´s father´s household), matrilocal (husband and wife live in wife´s mother´s household), avunkulocal (husband and wife live in the household of husband´s mother´s brother), amitalocal (husband and wife live in the household of wife´s father´s sister), neolocal (husband and wife establish new household), bilocal (husband and wife live alternatively in households of wife´s or husband´s relatives) and natolocal or duolocal (husband and wife do not live in joint household but each of them live in their original household). Most of the western households are neolocal, i.e. a couple establishes their own and independent household.

I carried out a qualitative field research in above mentioned locality, which took place repeatedly from March to May 2009. As a main research method I used semi-structured interview, which helped me to reveal factors that influenced postmarital residence of the informants. I also used genealogical method during data collection, by means of this method I described relation net of each informant. I spoke to nineteen informants altogether. Age or sex did not play role in selecting of the research sample, only residence in the research locality (Josefův Důl) was important. I tried to select as diverse sample as possible, so it contains informants with different socioeconomical status. Some couples are workers, some with secondary education and one of my informants has a university degree. Postmarital residence was analyzed from two points of view: a) in relation to household b) in relation to wider domicile unit. By means of quantitative analysis of data collected by genealogical method I found out that out of 129 couples 77% were in relation to household neolocal, 15% patrilocal and 8% matrilocal. Interviews with informants show that ideal situation for everyone is neolocality, i.e. establishing of a new independent household, which is not always attainable for them, usually for economical reasons. Postmarital residence is significantly influenced by relationships within a family. If they are good, a couple tries to stay in neighbourhood of

their original residence, in reach of relatives and friends. Couples always want to create a new household. If this is for one reason or other not possible immediately (usually because new independent household is too expensive to create), couples put up with living with one partner´s parents. It is not culturally specified in our society, whose parents it should be – man´s or woman´s. Living conditions and relationships within a family only play role. Effort towards establishing a new household is perceived as a matter of fact by relatives and neighbours which illustrates the fact that principle of neolocality is deeply rooted in western society. Usually only nuclear family live together, co-living of wider family is only a temporary period and lasts only until young couple has the possibility to move into their own house or flat. It is quite common that residence changes after some time as financial and other possibilities of individual couples change. An important role play also changing needs of the family that come often with birth of children and later with their adult age and leaving home.

In relation to wider domicile unit most of the households are patrimatrilocal, where both partners come from the place of present residence. This shows that in choosing a partner for life it is important that he or she lives in quite close neighbourhood. On the other hand, patrimatrilocality does not prevail dramatically among other types of postmarital residence. Informants inclined to staying in the area of Jablonecko, people here move mainly to get a new employment or when they have a chance to get a new suitable flat or house, which is often connected with employment (they can rent a company flat).

In my opinion, regarding above mentioned neolocality in relation to household, the research can be related not only to whole area of Jablonecko but also to whole Czech Republic.

8. Přílohy

8.1. Scénář otázek k polostrukturovaným rozhovorům

Pro dokonalejší průběh rozhovorů jsem si připravila scénář k rozhovoru, který zahrnoval otázky tázající se na informace o tom:

- Jak manželský / partnerský pár bydlí, kde, s kým (dříve, nyní a jak plánuje bydlet v budoucnosti) – co na to působí, proč, jak by to podle nich mělo být
- Co brali v úvahu, když se rozhodovali o místě bydliště a domácnosti (finance, blízkost k příbuzným – kterým? atd.)…jak na to reagovali příbuzní a jaký měli na jejich rozhodnutí vliv
- Jak často se stýkají s příbuznými, se kterými a při jaké příležitosti.
- Co společně jako rodina dělají, při jakých příležitostech se scházejí
- Demografické otázky

8.2. Seznam informátorů

J. Beran – české národnosti, 39 let, vyučen (SOU lesnické). Je svobodný. Původně z Mníšku u Liberce, do Josefova Dolu se přestěhoval za prací. Dříve v Josefově Dole bydlel v bytě (v podnájmu) s přítelkyní, po rozchodu žije sám (v bytě).
Rozhovor proveden 14. března 2009.

V. Brožová – české národnosti, 41 let, ukončené základní vzdělání (SOU nedodělala). Je rozvedená, s bývalým manželem má dvě dospívající dcery, se současným druhem M. Králem st. má dvanáctiletou dceru. Pochází z Josefova Dolu. Po svatbě jim nabízeli byt v Jablonci, ale protože byl malý a nevyhovující, tak ačkoliv manžel moc nechtěl, nastěhovali se do bytu v domě jejích rodičů v Josefově Dole. Pár let po rozvodu se seznámila se současným partnerem a nastěhovala se s dcerami k němu do domu (v Josefově Dole), který měl v podnájmu od Lesů České republiky, s.p.. Tam se jim narodila společná dcera. Po smrti rodičů jejího druha začali jejich dům (opět v Josefově Dole) rekonstruovat, v současné době vy něm již několik let bydlí, spolu se svým druhem a se dvěma ze svých dcer.

Rozhovor proveden 2. května 2009.

P. Červenka – české národnosti, 32 let, vyučen (SOU zedník). Původně z Josefova Dolu, poté žil v nesezdaném svazku se svou přítelkyní a jejich 2,5 letou dcerou v bytě v Jablonci (s jejími rodiči a příbuznými). Po rozchodu s přítelkyní žije opět s rodiči v domě v Josefově Dole. Vzhledem k tomu, že dům je to dvougenerační, chtěl by tam bydlet i nadále. Má v plánu získat dceru do vlastní péče a také by si chtěl najít novou partnerku.
Rozhovor proveden 5. a 6. května 2009.

Z. Hájková – české národnosti, 31 let, ukončené základní vzdělání. Vdova, má tři děti (syna 3 roky, dcery 5 a 6 let). Původně bydlela v Plavech, v jejích šesti letech se s rodiči přestěhovala do Jiřetína (matka tam šla za prací). Provdala se do Josefova Dolu, kde s manželem a dcerami bydlela v bytě (v podnájmu). Po zavraždění jejího manžela si našla přítele, se kterým má nejmladšího syna a s nímž žije v bytě (v podnájmu) v Josefově Dole.
Rozhovor proveden 10. května 2009.

E. Honzejková – české národnosti, 46 let, vzdělání SŠ s maturitou. Vdaná, žije s manželem, synem a dvěma dcerami (18, 14 a 10 let) v domě v Josefově Dole. Pochází z Desné. Když se vdala, rodiče jí nabízeli, ať jde bydlet s manželem k nim do domu, ale manžel, ačkoliv s jejími rodiči vychází dobře, nechtěl. Vzali si půjčku a koupili si dům v Josefově Dole, který zrekonstruovali.
Rozhovor proveden 10. května 2009.

P. Kloudová – české národnosti, 19 let, studuje SŠ obchodní v Jablonci. Má v plánu studovat dálkově VŠ policejní v Praze. Původně pochází z Tanvaldu, po rozvodu rodičů šla bydlet ke své tetě do Josefova Dolu, později bydlela u přítele v Mladé Boleslavi, odkud do školy dojížděla. Druhým rokem chodí s R. Schnedorfem. Nejdříve bydleli každý zvlášť, ale již rok bydlí spolu v bytě (v podnájmu) v Josefově Dole.
Rozhovor proveden 28. března 2009.

V. Kopecký – české národnosti, 40 let, vyučen (SOU obchodní). Rozvedený, z předchozího manželství má dvě dospívající dcery. Pochází z Josefova Dolu, kde po svatbě koupil byt, kde bydlel s manželkou a dětmi. Po rozvodu se seznámil se svou družkou, se kterou v současné době žije v bytě v Josefově Dole, spolu s jejich dvěma dcerami (13 let a 1,5 roku).
Rozhovor proveden 22. března 2009.

M. Král ml. – české národnosti, 34 let, vyučen (SOU lesnické). Svobodný, žije s družkou (informátorkou L. Samkovou) a jejich synem (7 let). Ze začátku vztahu žili odděleně, ona bydlela v domě s rodiči a on v bytě se svojí matkou (oba v Josefově Dole, odkud pocházejí). Po půl roce, kdy u něj jeho přítelkyně pouze občas přespávala, se přestěhovali k jejím rodičům do domu (v Josefově Dole), kde měli k dispozici svůj pokoj a koupelnu. Tam bydleli asi rok a pak se přestěhovali do uvolněného domu, kde původně bydlel otec M. Krále ml. (informátor M.Král st.), který se se svou družkou přestěhoval do zrekonstruovaného domku po jeho rodičích. Později M. Král ml. dům od Lesů České republiky, s.p. , on nichž ho měl v pronájmu, odkoupil a v současné době v něm žije se svojí družkou L. Samkovou a jejich šestiletým synem.
Rozhovor proveden 4. května 2009.

M. Král st. – české národnosti, 59 let, vyučen (SOU lesnické). Rozvedený, z manželství má dva dospělé syny, v současné době žije v Josefově Dole se svojí družkou (informátorkou V. Brožovou), její dospělou dcerou z prvního manželství a jejich dcerou (13 let). Pochází z Josefova Dolu. Po svatbě měl, díky svému zaměstnání, možnost získat do pronájmu dům od Lesů České republiky, s.p.. Tam žil s manželkou a syny. Po rozvodu se žena odstěhovala a synové šli bydlet s ní. Poté tam bydlel s družkou (V. Brožovou), jejími dvěma dcerami a jejich společnou dcerou. Po smrti rodičů začal dům po nich (opět v Josefově Dole) rekonstruovat, v současné době v něm již několik let bydlí.
Rozhovor proveden 2. května 2009.

F. Mašek – české národnosti, 53 let, ukončené základní vzdělání (SOU nedodělal). Ženatý, žije v domě v Josefově Dole se svojí manželkou (informátorkou T. Maškovou). Má dospělou dceru a syna. Pochází z Josefova Dolu. Ještě než se s T. Maškovou vzali, bydleli asi rok v podnájmu v bytě v blízkosti jeho rodičů, po svatbě se přestěhovali k jeho

rodičům do dvougeneračního domku, kde měli k dispozici první patro. Po narození dětí se přesunuli do přízemí, a rodiče F.Maška dožili nahoře, kde je k dispozici vlastní ložnice, koupelna, kuchyně i obývák. V současné době žije v domě jen se svou manželkou.
Rozhovor proveden 11. dubna 2009.

T. Mašková – české národnosti, 51 let, ukončené základní vzdělání. Vdaná, se svým mužem F. Maškem má dospělou dceru a syna. Původně pochází z Tanvaldu, v 18ti letech se osamostatnila a začala žít sama v bytě (v pronájmu od sklárny, ve které pracovala). Po seznámení v manželem s ním krátce žila v podnájmu v Josefově Dole, po svatbě se přistěhovala do domu k jeho rodičům (také v Josefově Dole), kde se svým manželem žije dodnes.
Rozhovor proveden 12. dubna 2009.

M. Murdych – české národnosti, 31 let, vyučen (SOU zedník). Je ženatý, žije se svou manželkou (ta původně z Ostravy) a 2,5letou dcerou v bytě v Kladně. Do svých deseti let žil s rodiči v Tanvaldu (v domě matčiných rodičů), pak bydlel s rodiči v Josefově Dole (jeho otec J. Murdych odtamtud pochází, získal tam byt od sklárny, ve které pracoval). Po rozvodu rodičů bydlel nejprve s matkou a později i s otcem a jeho druhou ženou. Když se seznámil se současnou manželkou šel za ní do Prahy do podnájmu, po svatbě si chtěli koupit byt a kvůli cenám si koupili byt v Kladně.
Rozhovor proveden 4. května 2009.

J.Murdych – české národnosti, 56 let, vyučen (SOU obráběč kovů). Je dvakrát rozvedený, z prvního manželství má dospělého syna (informátor M. Murdych) a dceru. Pochází z Josefova Dolu, po svatbě se přestěhoval k rodičům své ženy do Tanvaldu, kde měli k dispozici samostatný byt v jejich domě. Když se naskytla příležitost jiného bydlení, a to když mohl získat byt (k pronajmutí) ve svém původním bydlišti od sklárny, v níž pracoval, přestěhoval se s rodinou do Josefova Dolu. Po rozvodu se manželka s dětmi odstěhovala. Když se podruhé oženil, přistěhoval se ke své nové ženě a jejím dětem do domu, který měla jeho manželka v pronájmu od Lesů České republiky, s.p. (v Josefově Dole). Po rozvodu se odstěhoval do bytu (opět v Josefově Dole), jenž získal od zaměstnavatele, ve kterém nyní žije se svou družkou.
Rozhovor proveden 6. května 2009.

M. Nosková – české národnosti, 54 let, vyučena (SOU obchodní). Je rozvedená, z předchozího manželství má dva dospělé syny. Původně pochází z Josefova Dolu, po svatbě se přestěhovala k rodičům svého manžela do domu v Jablonci. Dům to byl veliký, žili tam společně a vychovali tam dvě děti. Po rozvodu se vrátila do Josefova Dolu, kde bydlela pár let v bytě (v podnájmu) s jedním ze synů (druhý bydlel na internátě a po dostudování se osamostatnil). V současné době žije s druhem v jeho domě v Josefově Dole.
Rozhovor proveden 4. května 2009.

L. Samková – české národnosti, 29 let, vyučena (SOU zdravotní). Je svobodná, žije v nesezdaném svazku se svým druhem M. Králem ml., se kterým má šestiletého syna. Ze začátku jejich vztahu žili odděleně, ona bydlela v domě s rodiči a on v bytě se svojí matkou (oba v Josefově Dole, odkud pocházejí). Po půl roce, kdy u svého přítele pouze občas přespávala, se přestěhovali k jejím rodičům do domu (v Josefově Dole), kde měli k dispozici svůj pokoj a koupelnu. Tam bydleli asi rok a pak se přestěhovali do uvolněného domu, kde původně bydlel otec M. Krále ml. (informátor M.Král st.), který se se svou družkou přestěhoval do zrekonstruovaného domku po jeho rodičích. Později její druh dům od Lesů České republiky, s.p., on nichž ho měl v pronájmu, odkoupil a v současné době v něm žijí všichni tři.
Rozhovor proveden 21. března 2009 a 7. května 2009.

R. Schnedorf – české národnosti, 21 let, ukončené základní vzdělání. Původně pochází z Tanvaldu, do Josefova Dolu se přestěhoval se svým otcem po rozvodu rodičů, když mu bylo 12 let (otec šel za prací). S otcem bydlel v bytě v podnájmu. Druhým rokem chodí s P. Kloudovou. Nejdříve bydleli každý zvlášť, ale již rok bydlí spolu v bytě (v podnájmu) v Josefově Dole.
Rozhovor proveden 28. března 2009.

K. Ševčík – české národnosti, 54 let, vyučen (jako zámečník). Rozvedený, žije sám, z manželství má dospělého syna a dceru. Pochází z Josefova Dolu, po svatbě se přestěhoval do Tanvaldu, kde jeho manželka získala byt od jejího zaměstnavatele (továrna

na výrobu dřevěných hraček). Po rozvodu se vrátil do Josefova Dolu a nastěhoval se k rodičům do jejich domu. Po jejich smrti dům prodal a koupil si byt, ve kterém žije sám.
Rozhovor proveden 15. března 2009.

J. Veselá – české národnosti, 53 let, vzdělání SŠ s maturitou (gymnázium a střední zdravotnickou školu). Z prvního manželství má dospělého syna a dceru. Po rozvodu se znovu provdala a se současným manželem O. Veselým mají 14ti letého syna. Původně pochází z Chebu, v osmi letech se přestěhovala s rodiči a bratrem do Sokolova. Tam se později seznámila se svým prvním manželem, se kterým založili novou domácnost v Sokolově, kde měli oba příbuzné a kde koupili byt. Po rozvodu se manžel odstěhoval. V Sokolově se seznámila se svým druhým manželem, který se po svatbě přistěhoval k ní do bytu. Od roku 1996 bydlí v Josefově Dole, kam se přestěhovali kvůli manželově práci. Postavili si s manželem nový dům, ve kterém žijí s dvěma syny.
Rozhovor proveden 8. května 2009.

O. Veselý – české národnosti, 44 let, vzdělání VŠ. Narodil se v Liberci, ale jeho otec byl voják z povolání, tak se často stěhovali (do služebních bytů) – do Horšovského Týna, Domažlic, Sokolova. Vystudoval VŠ v Praze, pak se vrátil do Sokolova, kde začal pracovat. Seznámil se tam se svou ženou (informátorkou J. Veselou), která po rozvodu prvního manželství získala byt, přistěhoval se tedy k ní a žil tam spolu s jejími dětmi. Když jeho žena otěhotněla, přemýšleli o novém a větším bydlení. Nabízela se možnost začít pracovat v Josefově Dole (sháněli tam profesi, kterou O. Veselý dělá) a přestěhovat se tam. Vzhledem k tomu, že bydel jako dítě v Liberci a tuto oblast znal a měl rád, a oba manželé mají rádi přírodu, rozhodli se přestěhovat se na venkov. Nejprve se přestěhovali do služebního bytu a později se s manželkou, synem a synem jeho ženy z prvního manželství přestěhovali do domu, který si v Josefově Dole postavili.
Rozhovor proveden 8. května 2009.

8.3. Obrazové přílohy

8.3.1. Mapa

8.3.2. Fotografie obce:

Letecký pohled na Josefův Důl, na fotce je vidět kostel, bývalá sklárna, základní škola a pila © STUDIO plus – Valtr Kominik – 2008

Kostel Proměnění Páně (postaven v letech 1862/65 v novogotickém slohu)

Foto: Klára Pirochová 2009

Hospoda Čárda u železničního nádraží patří v Josefově Dole k těm nejoblíbenějším.

Foto: Klára Pirochová 2009

Josefův Důl v zimě © STUDIO plus – Valtr Kominik – 2008

Josefodolský hřbitov foto: Klára Pirochová 2009

Pila v Josefově Dole Foto: Klára Pirochová 2009

Pila v Josefově Dole, pohled z nádraží. Foto: Klára Pirochová 2009

Budova bývalé základní školy, nyní sloužící jako knihovna.

Foto: Klára Pirochová 2009

Josefodolské kino / divadlo © STUDIO plus – Valtr Kominik – 2008

Budova bývalé sklárny v Josefově Dole, v současné době mimo provoz.

Foto: Klára Pirochová 2009

Polní práce v létě – obracení sena. Foto: Klára Pirochová 2008